

Helenistička luka u Resniku

Vrdoljak, Gabriela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:537346>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Diplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Gabriela Vrdoljak

Helenistička luka u Resniku

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Diplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Helenistička luka u Resniku

Diplomski rad

Student/ica:
Gabriela Vrdoljak

Mentor/ica:
doc. dr. sc. Igor Borzić

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Gabriela Vrdoljak**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Helenistička luka u Resniku** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 7. srpanj 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. GEOGRAFSKO – POVIJESNI OKVIR	3
3. HISTORIJAT ISTRAŽIVANJA	10
4. URBANIZAM HELENISTIČKIH SIKULA	16
5. HELENISTIČKA LUKA U SIKULIMA	21
5. 1. Materijal.....	25
5. 1. 1. Poklopci amfora.....	26
5. 1. 2. Novac	28
5. 1. 3. Sivopremazana keramika	30
5. 1. 4. Reljefna keramika.....	31
7. ZAKLJUČAK.....	41
8. LITERATURA	43
9. SAŽETAK	47
10. ABSTRACT	48

1. UVOD

Za početak bi voljela pobliže objasniti razloge odabira teme ovog rada. Kaštela su moj rodni kraj i uvijek sam imala veliku želju istražiti ih što detaljnije. Upravo to je dovelo do izbora helenističke luke u Resniku kao središte mog diplomskog rada. Još u osnovnoj školi uvijek nam se najviše pričalo o razdoblju Trpimirovića i tom, prema većini povjesničara, najsjajnijem dobu kaštelanske prošlosti. Dok je povijest razdoblja vladavine Trpimirovića bila daleko najistraženiji aspekt regionalne povijesti, a ujedno i onaj koji je pružao najviše informacija, mene je vječno zaokupljalo pitanje što se moglo naći u Kaštelima ranije, prije vladavina hrvatskih knezova i kraljeva. Profesor Ivan Carev koji mi je predavao u osnovnoj školi rado bi mi pokušao pružiti koliko-toliko cjelovit odgovor kako bi utažio moju želju za znanjem, trudeći se pritom popuniti rupu koja je postojala u znanju povijesne i arheološke zajednice o tom specifičnom razdoblju. Kao posljedica toga uvijek sam imala dostatno materijala za istraživanje gotovo svih razdoblja povijesti na području koje me zanimalo s iznimkom helenističkog razdoblja o kojem se mogla pronaći samo šaćica informacija u nekolicini izvora. Tim pitanjem bila sam potaknuta da saznam i istražim nešto više o tom razdoblju na područjima između Trogira i Salone, te je tako prvo nastao moj završni rad na temu „Grčko-helenistički nalazi na splitko-salonitanskom arealu“, a sada i diplomski rad „Helenistička luka u Sikulima“. Rad je nastao sa svrhom približavanja ove teme široj javnosti, te kako bi se pronađene informacije objedinile u cjelovitu sliku i pružile nov pogled na antiku, točnije rečeno helenističko razdoblje te etape i kako bi se dao odgovor na nepoznanice koje su dugo vremena pratile Kaštela. Kao glavnu nit koja me vodila prilikom obrade teme bio je citat don Frane Bulića: „Dobar dio poviesti leži pod zemljom. Dignimo je, ako smo ljudi, neka je sviet vidi, pa neka nas poštuje, neka je narod upozna, pa neka se ponosi i na nova djela slobodi!“¹

Zahvaljujući nizom istraživanja koja su se odvijala na ovom području još od 1990., danas imamo puno više informacija o helenističkoj fazi naselja u Resniku. Ona se počinje rasvjetljivati prvim podvodnim nalazima koje provode Zdenko Brusić i Smiljan Gluščević. Zahvaljujući njima skreće se pozornost na važnost ovog lokaliteta i pokušava se spriječiti njegovo daljnje uništavanje koje je tada započelo izgradnjom hotelskog kompleksa. Ostatke

¹ I. KAMENJARIN, 2020., 9.

antičkog naselja danas uglavnom pronalazimo na kopnu, ali neke dijelove naselja poput bedema i luke zbog izdizanja morske razine danas pronalazimo pod morem.

Na početku rada geografski ću smjestiti lokalitet u današnji prostor, ali i u antičko razdoblje. Zatim ću objasniti povijesni okvir u kojem se područje današnjih Kaštela nalaze za vrijeme osnivanja grčkih kolonija na ovom području, te njihovo osnivanje naselja na području Resnika. Dotaknuti ću se i okolnih lokaliteta za koje se smatra da su bili lučka središta u helenističkom razdoblju, te pokazati poveznice koje se javljaju s ovim lokalitetom. Kroz povijest istraživanja prikazati ću zašto je današnja slika lokaliteta takva kakva je i sa kojim su se sve problemima susretali istraživači prilikom njegovog istraživanja, kako podvodnog dijela tako i kopnenog. Iznijeti ću osnovne podatke o fazi naselja koja je vremenski povezana uz samo luku kako bi dala potpuniju i jasniju sliku tog razdoblja. Zatim ću prijeći na podvodni dio lokaliteta gdje ću iznijeti najstarije kao i one malo mlađe nalaze u odnosu na moju temu, samo kako bi dočarala iznimnu važnost i kontinuitet naseljavanja ovog lokaliteta. Kao glavnu temu svoga rada detaljno ću obraditi i prikazati helenističku luku. Objasniti ću kako je ta luka izgledala i funkcionirala sa samim naseljem, te prikazati glavninu materijala koja je pronađen prilikom njenog istraživanja.

Znamo da su luke bile preduvjet za razvoj pomorske trgovine, a time i samog naselja. Na prostoru Jadrana u helenističkom razdoblju postoje brojne luke i lučka središta, ali o njima danas jako malo znamo. Zbog toga ću u ovom radu pokušati obraditi tu nepoznanicu kroz nalaze na lokalitetu Sikuli (Resnik). Sam lokalitet važan je za područje Kaštela, prvenstveno zato što na njemu možemo uspješno pratiti kontinuitet naseljavanja toga područja od prapovijesti pa sve do antike, dok će se glavnina ovoga rada temeljiti na helenističkom razdoblju Resnika, koristeći luku kao naglasak.

2. GEOGRAFSKO – POVIJESNI OKVIR

Antički Sikuli (Siculi) na području današnjeg Resnika, smješten je u današnjem gradu Kaštela, koja se rasprostiru na otprilike 15 km između Trogira i Solina. Kaštelansko polje predstavlja plodnu primorsku ravnicu koja se smjestila između planinskih vijenaca Mosora i Kozjaka, a na jugu ga okružuje more (Slika 1.).² Sikuli se smjestio na zapadnom dijelu Kaštelanskog zaljeva, u današnjem mjestu Kaštel Štafilić. Kaštelani to područje nazivaju Donje Polje, a Trogirani Velo Polje. Ako bi ga locirali u antičko vrijeme pomoću Tabule Peutnigeriane (Slika 2.), Sikuli bi se nalazio između Tragurija i Salone, točnije 5 rimskih milja od Tragurija, a 9 od Salone. Zanimljivo je da su na toj karti Sikuli prikazani kao veće mjesto od Salone i Traguriona. Ptolomej u *Geographia*, II, i Ravenat u *Cosmographia*, V, također smještaju naselje na isti položaj.³ Zbog smještaja uz morsku obalu, dostupnosti pitke vode, plodnog polja i komunikacije prema zaleđu preko Labinske drage, taj je prostor imao povoljne preduvjete za naseljavanje i razvoj.⁴

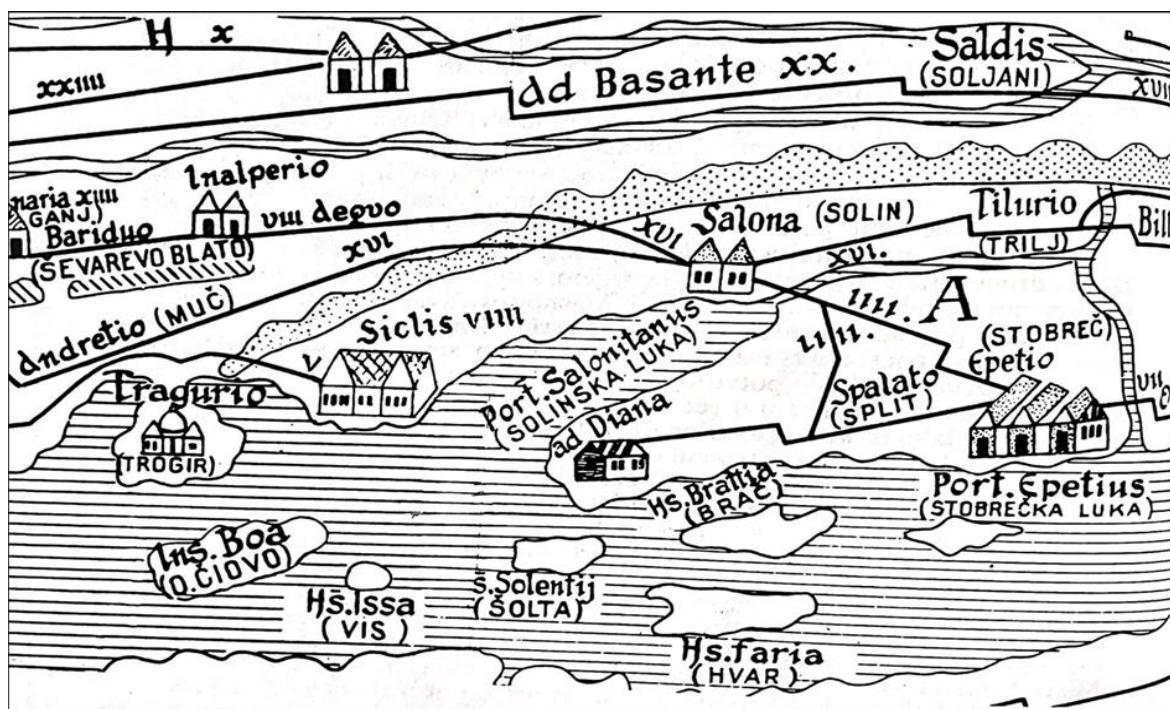

Slika 1. Položaj lokaliteta (I. ŠUTA, 2012., 27.)

² I. BABIĆ, 1991., 11.

³ B. KIRIGIN, 1989., 24; <http://www.muzej-grada-kastela.hr/arheoAnt12.html>

⁴ I. KAMENJARIN, I. ŠUTA, 2008., 459.

Slika 2. Sikuli u Tabula Peutingeriana (I. BABIĆ, 1991.,46.)

Boravak čovjeka na ovom prostoru možemo pratiti od prapovijesti pa do danas. To svakako možemo prepisati povoljnim geografskim osobinama Kaštelanskog polja. Najstariji nalazi s Kaštelanskog područja datiraju se u razdoblje srednjeg paleolitika, a vežu se uz lokalitet Mujina pećina koji se nalazi na zapadnom dijelu Kaštelanskog zaljeva.⁵ Također na području samog Resnika, u blizini antičkog naselja, po svemu sudeći uz desnu obalu ušća potoka Resnik postojalo je i neolitičko naselje na otvorenom, čiji su ostatci danas potopljeni na dubini od 4 metra. Nalazi glačanih kamenih sjekira, impresso keramike, kultne posude danilske kulture i mnoštva kamenih alatki, svjedoče o intenzitetu života tijekom ranog i srednjeg neolitika.⁶

Ovaj prostor bio je naseljen i tijekom kasnih prapovijesnih razdoblja o čemu nam svjedoče brojne gradine na tom području.⁷ Cijeli prostor od trogirskog Malog polja pa do Mosora bio je strateški naseljen. Tako se na svakoj važnoj poziciji, uzvišenju nalazila gradina ili gomila, koje su nadgledale sve kopnene i morske puteve, te plodne površine Kaštelanskog polja,

⁵ I. BABIĆ, 1991., 29.

⁶ I. KAMENJARIN, I. ŠUTA, 2008., 459.

⁷ <http://www.muzej-grada-kastela.hr/arheoAnt12.html>

solinskog bazena te splitskog poluotoka.⁸ Pretpostavlja se da je neka od tih gradina možda mogla biti vezana uz naseljavanje naselja Sikuli. Najznačajnija željeznodobna gradina ovog prostora bila je ona na Velom Bijaću. Ta gradina imala je branjenu površinu koja prelazi 3,5 h, a ujedno je njena pozicija bila najpogodniji i najbliži izlaz na more. To nas svakako upućuje na značaj i snagu zajednice koja ju je naseljavala s realnom mogućnošću da je ona bila središte ilirske zajednice Bulina koju na ovom prostoru spominje i Pseudo Skilak u Periplusu.⁹ Uz razvoj plemenskih zajednica i njihovih naselja na Jadranu, razdoblje željeznog doba na Jadranu obilježilo je i fenomen grčke kolonizacije.¹⁰

Navedeni pisani izvori bivaju sve informiraniji o našim prostorima kako ih zahvaća fenomen grčke kolonizacije. Ona je, izuzev još uvijek slabo poznatih aktivnosti u 6. st. pr. Kr., srednju Dalmaciju osnutkom Ise i Fara zahvatila na prijelazu iz 5. u 4. st. pr. Kr.¹¹ Putem izvora tako saznajemo za indigene zajednice koje su naseljavale isti taj prostor: Delmati, Mezeji, Breuci, Daorsi i drugi.¹² Indigene primorske zajednice najvjerojatnije prve dolaze u kontakt sa pridošlim antičkim civilizacijama. Jako važne podatke o tim domorodačkim zajednicama donosi nam i Pseudo Skilak u Periplusu, te prema njegovom opisu možemo pretpostaviti da prostor današnjih Kaštela naseljavaju Bulini.¹³ Artemidor (2./ 1. st. pr. Kr.; apud Steph. Byz. s. v.) nam također navodi kako je na tom području živjela zajednica Bulina, o kojima govori kao o „polisu“.¹⁴ Prilikom osnivanja grčkih kolonija na jadranskim otocima dolazi do sve intenzivnijih kontakata između lokalnog i pridošlog stanovništva. Za područje Kaštela o tome nam svjedoče i mnogobrojni ulomci helenističkog posuđa na gradinama Sutilija, Sutikva, i Veli Bijać.¹⁵ Iako su Grci i prije posjećivali jadransku obalu, ipak tek u 4. st. pr. Kr. započinje stvarna i trajna prisutnost Grka na istočnoj obali Jadrana. Antički izvori, odnosno oni koji se vežu za 4. st. pr. Kr., navode da su oni željeli preuzeti kontrolu nad tim prostorom. Diodor Sicilski (Diod. Sic. XV, 13, 1. – 9.) nam tako navodi kako je Dionizije Sirakuški odlučio u Jadranu osnivati gradove kako bi dobio sigurne luke za svoje brodove. Na početku tih pohoda sirakuški vojskovođa Dionizije Stariji zauzima Vis 390. g. pr. Kr., gdje osniva koloniju Isu. Prvi koji nam spominje Issu je Pseudo Skilak koji opisuje Manijski

⁸ I. BABIĆ, 1991., 31.

⁹ S. ČAČE, 1992., 39; I. BABIĆ, 1991., 32.

¹⁰ B. KIRIGIN, 2004., 53.

¹¹ I. ŠUTA, 2011., 19.

¹² I. ŠUTA, T. BARTULOVIĆ, 2007., 19.

¹³ Z. BRUSIĆ, 2010., 147.; I. ŠUTA, 2011., 19.

¹⁴ I. ŠUTA, T. BARTULOVIĆ, 2007., 19.

¹⁵ I. ŠUTA, T. BARTULOVIĆ, 2007., 19.

zaljev, te navodi „Ovdje je, naime, Novi Pharos, grčki otok i otok Issa, i to su grčki gradovi“.¹⁶ Također u tom opisu nabraja i ostale grčke gradove, a to su uz Isu još i Far, Herakleja, također spominje i otok Korčulu, ali ne spominje kolonije koje su bile osnovane na njoj.¹⁷

Negdje između kraja 3. st. pr. Kr. i delmatskog napada (oko 160. pr. Kr.) Isa osniva vlastite subkolonije Tragurij i Epetij. Možda i jednu na Resniku, ali na žalost za nju nemamo potvrdu u pisanim antičkim izvorima.¹⁸ Prve informacije o Traguriju i Epetiju kao isejskim kolonijama donosi nam Polibije (Historiae, 32) gdje govori o rimsko – delmatskim ratovima. On navodi kako 158. g. pr. Kr. Isejci više puta šalju svoja poslanstva u Rim kako bi se požalili na Delmate koji su im tada pustošili zemlju i gradove Tragurij i Epetij, koji su tada u savezu sa Isom.¹⁹ Zahvaljujući arheološkim nalazima poznato je da se isejski doseljenici na području Tragurija i Epetija infiltriraju u već postojeće naselje moguće preko savezničkog odnosa, time naselja postaju sastavni dio isejske zajednice, te prate urbanističke ideje svoje matične kolonije.²⁰ Osnivanjem prethodno navedenih kolonija, a možda i jedne na području Resnika jasno je da Isa dobiva kontrolu nad širim područjem Kaštelanskog zaljeva. Jačanjem tih grčkih naselja (Slika 3.), i smirivanjem neprijateljstva s domorodačkim narodima došlo je do velikih promjena na jadranskom području, posebice što se tiče trgovine i razmjene dobara.²¹ Dok na području Salone nemamo najjasniju sliku o grčkom razdoblju. U povijesnim izvorima Salona nam se ne spominje kao grčka kolonija, prve podatke donosi nam Skilak iz Karijadne u Periplusu gdje navodi da područje Salone zauzimaju Delmati. Također i Strabon (Geographica VII.) nam navodi kako je Salona luka u vrijeme Delmata.²² Postepeno Salona na tom prostoru dolazi u centar zbivanja, poznato je da su se za nju borili Delmati i Rimljani, također ona nama se spominje i u građanskom ratu između Cezarovih i Pompejevih pristaša. Tako u jednom trenutku Salona biva sjedištem različitih etničkih skupina, Ilira, Grka te Rimljana.²³

Naime, važno je istaknuti da se u takvim okolnostima prema arheološkim pokazateljima rađaju Sikuli kao još jedan centar evidentno jake helenističke dimenzije i da

¹⁶ M. ZANINOVIĆ, 2004., 22.

¹⁷ M. SUIĆ, 2003., 29.

¹⁸ M. MILIČEVIĆ BRADAČ, 2010., 49.

¹⁹ M. ZANINOVIĆ, 2004., 30.

²⁰ I. BABIĆ, 1991., 45.

²¹ V. BARBARIĆ, 2010., 60.

²² B. Kirigin, 2010., 144.; M. SUIĆ, 2003., 14.

²³ I. BABIĆ, 1991., 47.

sada na relativno malom prostoru postoji nekoliko takvih središta, koja bivaju ugrožena od Delmata. Što se tiče samog helenističkog naselja još uvijek nismo točno sigurni oko podatka koji vežemo za postanak naselja. Na temelju pronađenog materijala danas se zna da je na prostoru Resnika postojalo naselje i prije dolaska Klaudijevih veterana. Prve takve teorije iznosi L. Jelić navodeći da su Sikuli dobili ime od „sicilskih kolonista“, koji su po njegovim navodima početkom 4. st. pr. Kr. zauzeli područje Visa i od Trogira do Stobreča. Lucijana Šešelj navodi dvije teze, da se radi o naselju osnovanom od strane Isejaca ili da je riječ o domorodačkoj luci naselja na Velikom Bijaću.²⁴ Samo rasprostiranje Sikula ostaje još uvijek upitno. Neki autori poput: G. Novaka, M. Kozličića, A. Cermanović-Kuzmanović smještaju Sikule na prostor od Velikog Bijaća pa do mora ili na prostor od današnjeg Kaštel – Štafilica pa do Kaštel – Novog, što je dosta istočnije od današnjeg Resnika. Dok nam pak I. Lucić u 17. st. smješta lokalitet na položaj Tarce, što je malo zapadnije od današnjeg Resnika. Nažalost zbog velike naseljenosti tog područja teško da će to pitanje ikada biti u potpunosti odgovoreno.²⁵ Do danas je to površinom najveće antičko naselje na području Kaštela , površine od oko 36000 m². Helenistička faza naselja iznosi oko 200 x 180 m.²⁶ Najviše podataka o predrimskom naselju u Resniku danas imamo iz helenističkog pristaništa, te nešto manje iz sondažnih istraživanja na kopnu, nedaleko od pristaništa.²⁷ Na temelju dosadašnjih istraživanja možemo zaključiti da je naselje nastalo planski oko polovice 2. st. pr. Kr., te se na temelju načina gradnje, organizacije naselja, pronađenog materijala, vidi značajna povezanost sa naseljima u Issi i Traguriju.²⁸ Te bi se na temelju toga i Sikuli moga smatrati isejskom zajednicom, emporijom, uz one poznate Tragurion i Epetion.²⁹ Podsjetimo da se od 4. st. pr. Kr. delmatsko stanovništvo pomiče prema jugu s područja jugozapadne Bosne i Hercegovine, da bi u 2. st. pr. Kr. došli na područje Kaštelanskog zaljeva. Već 119. g. pr. Kr. Delmati su u svojim rukama imali Salonu.³⁰ Zbog sve češćih napada Ilira i Delmata bulinske zajednice na obali vjerojatno i na otocima dolaze pod petektorat Ise koja svoju dodatnu sigurnost ima od savezništva s Rimskom republikom.³¹

²⁴ L. ŠEŠELJ, 2009., 494.

²⁵ B. KIRIGIN, 1989., 26.-27.

²⁶ <http://www.muzej-grad-a-kastela.hr/arheoAnt12.html>

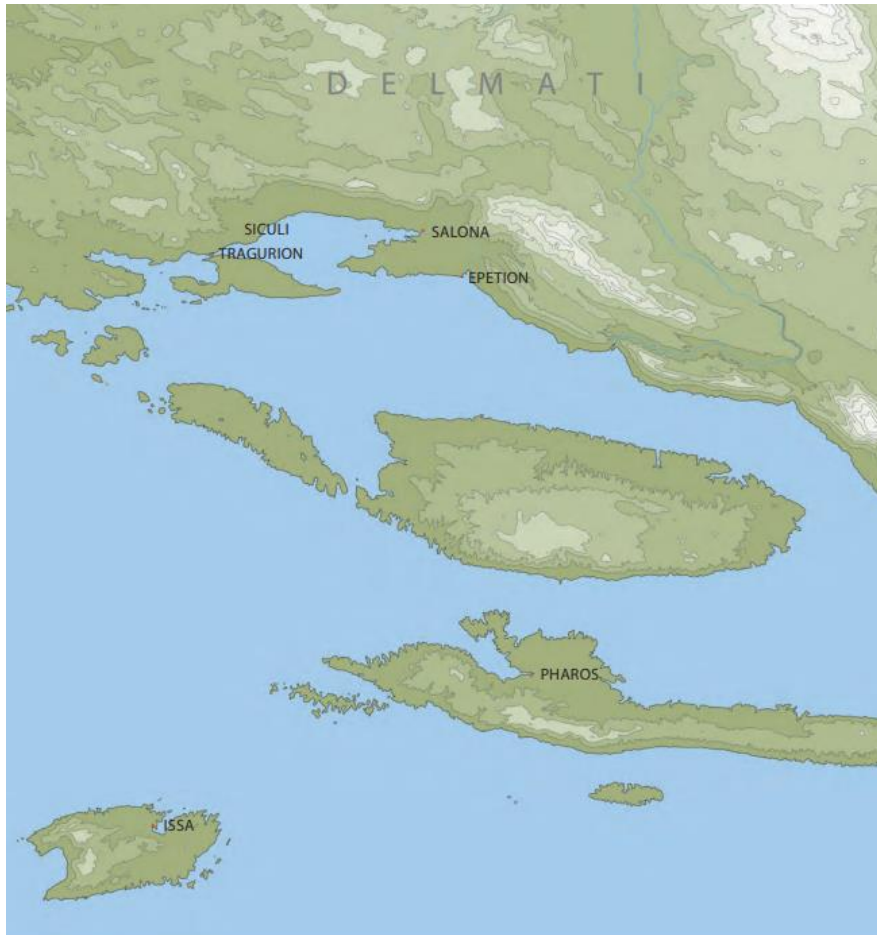
²⁷ A. BABIN ed., 2004., 11

²⁸ I. ŠUTA, 2011., 21. – 22.

²⁹ Z. BRUSIĆ, 1991., 49.

³⁰ S. ČAČE, 1992. 40-41.; M. ZANINOVIĆ, 2004., 30.

³¹ S. ČAČE 1991., 68.

Slika 3. Važnija naselja na srednjodalmatinskom području u 2. i 1. st. pr. Kr. (A. BABIN, ed., 2004., 20.)

Za vrijeme rimskih osvajanja na Jadranu i delmatskih napada na grčke gradove naselje Sikuli se jedno vrijeme ne spominju u izvorima, ali rimski utjecaj na Sikule zasigurno je postojao. To se mijenja tek kada nam Plinije (u *Naturalis Historia*) spominje Sikuli kao naselje Klaudijevih veterana, nakon Skribonijeve pobune 42. g. U tom razdoblju Sikuli ulaze u sastav salonitanskog agera te najvjerojatnije dolazi do širenja naselja zbog povećanja populacije.³² Jedan od važnih povijesnih podataka u vrijeme rimske vladavine koji vežemo uz ovo područje, točnije uz Kaštelansko polje, svakako je ubiciranje toponima Siculi. To naselje 46. godine poslije Krista, prema rimskom piscu Pliniju Starijem („Siculi, in quem locum Divius Claudius veteranos misit.“), car Klaudije osniva za veterane koji su mu ostali vjerni nakon pobune Skribonija. Naime oni na području Siculia dobivaju isparceliranu zemlju za obradu. Tako na prostoru Bijaća imamo nekoliko spomenika koji spominju veterane XI.

³² I. MATIJEVIĆ, 2016., 127.

legije (Claudia pia fidelis). Također, postoji i prikaz na Peutingerovoj karti na kojoj se Sikuli (prikazan simbolom većeg naselja) nalazi između Salone i Traguriona, točnije bliže Trogiru.³³ Klaudije Ptolomej u „Kozmografiji“ (Opisu svijeta) također navodi naselje Sikuli, a kasnije u šestom ili sedmom stoljeću imamo navođenje u Anonimnom Ravenjaninu. Jedino antičko ime naselja koje je sačuvano u izvorima i itinerarima na području Kaštela je Sikuli, tako da ga sa sigurnošću povezujemo uz ovaj lokalitet, tj. Resnik.³⁴

³³ I. KAMENJARIN – BILICH, 1999., 66.; A. BABIN ed., 2004. 7

³⁴ A. BABIN ed., 2004. 7

3. HISTORIJAT ISTRAŽIVANJA

Već pred kraj 19.st. kaštelanski kraj zbog svoje bogate prošlosti privlači mnogobrojne povjesničare i arheologe. U to vrijeme mnogi istraživači dolaze na kaštelansko područje kako bi istražili posjede Trpimirovića. Tako krajem pretprošlog stoljeća društvo Bihać pokreće istraživanja u Bijaćima, Mirima, oko Velog Bijaća u svrhu pronalazjenja dvora hrvatskih vladara.³⁵ Ivan Lučić u djelu „Povijesna svjedočanstva o Trogiru“ spominje Sikule te ih smješta između Trogira i Solina, na područje Tarca, gdje su tada vidljivi ostaci antičkih zidova.³⁶ U putopisu o starinama Dalmacije don Šime Ljubić 1879. prilikom opisa Bijaća spominje područje Resnika i Tarca. Tu navodi kako lokalci prilikom obrade polja pronalaze novčiće i ulomke keramike. U svom opisu bijačkog kraja navodi kako je Resnik služio kao luka Sikulima, te da se oni nalaze podno Velog Bijaća.³⁷ Krajem 19. st. i početkom 20. st. don Frane Bulić prilikom istraživanja Kaštelanskog polja ne spominje Resnik, što najvjerojatnije znači da arheološki ostaci koje spominje Ljubić više nisu bili vidljivi na površini. On u splitskom Buletinu spominje samo dva rimska natpisa pronađena na području Resnika, te toponim Siculi, Sicum stavlja na šire područje Bijaća, oko Velog Bijaća i Stombrata.³⁸

Na području Resnika 60-ih godina počinje izgradnja hotelskog kompleksa, a 1984. dolazi do prekretnice u historijatu istraživanja tog područja. Naime, tada se na području hotelskog kompleksa gradi naselje bungalova, prilikom čije izgradnje dolazi do pronalaska arheoloških ostataka, uključujući grobove, keramiku i novac.³⁹ Zavod za zaštitu spomenika kulture iz Splita i Arheološki muzej u Splitu pokušavaju zaustaviti radove u svrhu arheoloških istraživanja. Nositelj projekta izgradnje kompleksa „Uniondalmacija“ krši sve dogovore sa Zavodom za zaštitu spomenika kulture i Arheološkim muzejom iz Splita te nastavlja s izgradnjom kompleksa bez ikakve arheološke kontrole i intervencije.⁴⁰

Na inicijativu dvoje lokalnih ronioca (Ivice Svilana i Nevena Lete) koji 1987. upozoravaju Arheološke muzeje iz Splita i Zadra na podvodno nalazište, 1989. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba i Arheološki muzej iz Zadra na čelu s dr. sc. Zdenkom

³⁵ I. KAMENJARIN – BILICH, 1999., 66.

³⁶ I. LUCIĆ, 1979., 75-79.

³⁷ Š. LJUBIĆ, 1879., 12-15., 50-55.

³⁸ F. BULIĆ, 1908., 64-65.

³⁹ B. KIRIGIN, 1989., 24 – 27.

⁴⁰ B. KIRIGIN, 1989., 25.; I. KAMENJARIN – BILICH, 1999., 66.

Brusićem i Smiljanom Gluščevićem provode kratka podvodna istraživanja i otkrivaju lučki objekt pod morem kao i mnoštvo helenističke keramike.⁴¹ Podvodna arheološka istraživanja koja su obavljena ispred turističkog naselja u Resniku, na maloj morskoj dubini, otkrila su brojne komade helenističkog posuđa, koji su se nalazili u sloju mulja i sitnog kamenja, ispod velike kamene gomile amorfnog lapora i vapnenca koja je nekada pripadala dijelu helenističkog pristaništa. Prvi arheološki nalazi u moru, kao i kasnija otkrića arhitekture i keramičkih ostataka na kopnu, potvrdili su tezu o postojanju helenističkog naselja na području današnjeg Resnika.⁴² Zahvaljujući tim nalazima 1990. Zavod za zaštitu spomenika kulture Split ipak uspijeva obustaviti gradnju kompleksa i na neko vrijeme zaštititi arheološko nalazište od daljnje destrukcije. Nalazište se 1991. godine upisuje u registar nepokretnih spomenika kulture, a iste godine se osniva i Zavičajni muzej Kaštela koji svoja prva istraživanja (Slika 4.) provodi na mjestu gdje su pronađeni ostaci helenističkog pristaništa iz 2. i 1. st. Pr. Kr.⁴³

⁴¹ Z. BRUSIĆ, 1990., 117-119.; I. KAMENJARIN – BILICH, 1999., 66-67.

⁴² Z. BRUSIĆ, 1990., 117-119.; A. BABIN (ed), 2004., 5.

⁴³ I. KAMENJARIN – BILICH, 1999., 67.; I. KAMENJARIN, 2011., 9.

Slika 4. Fotografija s prvih kopnenih istraživanja 1991. (A. BABIN, ed., 2004., 10.)

Prva muzejska ustanova u Kaštelima, Zavičajni muzej, osniva se 1991. g., a prvi lokalitet na kojem se poduzimaju arheološka istraživanja upravo je Resnik. Tako Ivanka Bilich, potaknuta podvodnim nalazima, započinje istraživanje na kopnu. Prvim kopnenim istraživanjima istraženo je oko 100 m² zapadno od novog parkirališta gdje je pronađeno dosta ulomaka keramike, zidovi iz dvije faze, novčići i jedan kasnoantički grob u amfori. Tim istraživanjima je zaključeno da se radi o stambeno – skladišnom prostoru koji je povezan s pristaništem.⁴⁴ Zbog mijenjanja lokacije muzeja došlo je do gubitka signatura materijala pronađenog u ranijim istraživanjima, a jedini podatak koji je ostao sačuvan je mjesto pronalaska materijala (kopno ili more).⁴⁵

Za vrijeme Domovinskog rata u kompleks hotela smještaju se stradalnici, prognanici i izbjeglice te se na nekoliko godina zaustavljaju istraživanja na kopnu, ali se nastavljaju podvodna istraživanja. Tako Arheološki muzej u Zadru od 1993. u nekoliko kampanja

⁴⁴ I. KAMENJARIN, 2011., 11. str.; I. KAMENJARIN – BILICH, 1999., 67.

⁴⁵ Usmeni navodi ravnatelja muzeja, I. Šute

istražuje helenističko pristanište, u kojima se potvrdilo da luka ima nekoliko faza. Tada otkrivaju i neolitički sloj zapadno od luke, te paleolitički sloj.⁴⁶

Zbog izgradnje kanalizacijskog sustava 2005. Odjel za arheologiju sveučilišta u Zadru i Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda provode zaštitna istraživanja na kopnu i moru. Tom prilikom na kopnu je otvoren veći broj sonde koje su obuhvatile cijelo hotelsko naselje. Nakon istraživanja došlo se do zaključka da se radi o prostoru koji je bio intenzivno korišten tijekom prvih stoljeća poslije Krista. Tim, ali i prethodnim podvodnim arheološkim istraživanjima, utvrđeno je da je riječ o kompleksnom nalazištu koje se pomoću jasne stratigrafije može datirati od prapovijesti do rimskog doba. Zahvaljujući muljevitom tlu na tom području kaštelanskog zaljeva ostali su očuvani organski materijali, a u prapovijesnom i helenističkom dijelu otkriveni su ostaci drvenih konstrukcija.⁴⁷ Paralelno sa zaštitnim istraživanjem na kopnu, odvijalo se i podvodno istraživanje ispred današnje plaže Resnik. Voditelj tog istraživanja bio je prof. dr. Zdenko Brusić, a uz njega sudjelovali su još brojni arheolozi i ronionci. Zanimljiva stvar je da su prilikom istraživanja nasipali već istražene kvadrante s kamenjem iz novih kvadranta kako bi sačuvali gomilu u svom izvornom gabaritu.⁴⁸ Više o rezultatima tog istraživanja biti će riječ kasnije u radu.

Lokalitet Resnik 2008. g. uvršten je u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske na Listu zaštićenih kulturnih dobara, čime su dani uvjeti za daljnju zaštitu lokaliteta.⁴⁹ Zadnja istraživanja koja su obavljena u podmorju Resnika (Slika 5.) odvijala su se 2020. g., u sklopu projekta UnderwaterMuse. Voditelj tih istraživanja bio je doc. dr. sc. Mate Parica sa Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, a na projektu su sudjelovali i drugi stručnjaci. Prilikom istraživanja otvorene su sonde na području neolitičkog nalazišta, potopljenih megalitskih bedema helenističkog naselja te kasnoantičkog pristaništa. Svrha istraživanja bilo je predstaviti sva razdoblja podvodnog lokaliteta široj javnosti kroz razne fotografije, satelitske snimke i 3D modele (Slika 6.). Nažalost zbog epidemiološke situacije u tom razdoblju sve je bilo odgođeno, kao i objava samog istraživanja.⁵⁰

⁴⁶ I. KARAVANIĆ et all. 2009., 549.-551.

⁴⁷ I. RADIĆ ROSSI, 2006., 355-356.

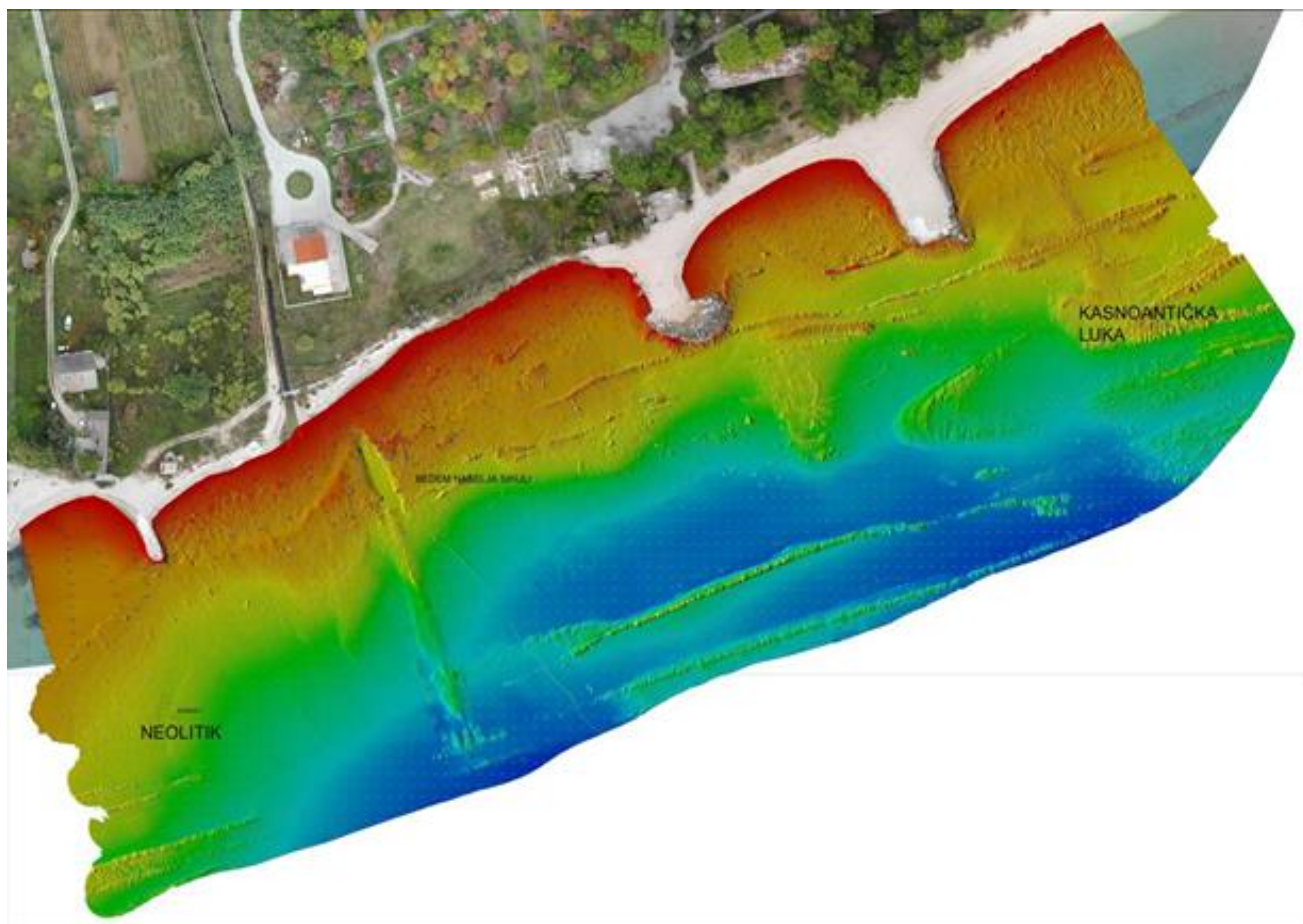
⁴⁸ Z. BRUSIĆ, 2006., 360.

⁴⁹ I. KAMENJARIN, 2011., 18.

⁵⁰ M. PARICA, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju lokaliteta Resnik u Kaštel Štafiliću

Slika 5. Fotografija s podvodnih istraživanja 2020. godine (M. PARICA, 2020.)

Slika 6. Satelitska podloga s digitalnim modelom reljefa podmorja uz označene pozicije (M. PARICA, 2020.)

4. URBANIZAM HELENISTIČKIH SIKULA

Otkrivanje podmorskih ostataka helenističke luke u Resniku potakla su na ideju da se u blizini treba očekivati postojanje helenističkog naselja. Istraživanja su pokazala da se ono smjestilo uz istočnu stranu potocića Resnik, a smatra se da njegova površina ne iznosi manje od 3,6 ha. Također je utvrđeno da je većina ove faze naselja devastirana kasnijom rimskom fazom.⁵¹ Danas znamo da se antičko naselje u Sikulima osniva tijekom 2. st. pr. Kr. kada je šire područje današnjih Kaštela bilo poprište raznih zbivanja s isejskim Grcima, Rimljanima i Delmatima. Ono što je jako čudno jest da se naselje nalazi na položaju koji nije prirodno zaštićen, što je rijetkost u to vrijeme. Zbog toga se naselje umjetno utvrđuje, što potvrđuju sačuvani ostaci bedema u sjevernom dijelu naselja. Bedem je sačuvan najviše u visini do 1m, a oba lica građena su od krupnih, grubo klesanih pravokutnih blokova (Slika 7.), dok ispuna bedema uglavnom sadrži amorfnije stijene (Slika 8.).⁵² Takvu tehniku gradnje pronalazimo i na bedemima Fara, Tragurija i Epetija. Na primjeru antičke Ise imamo sačuvana dva lica bedema, građena od pravilnih većih i manjih tesanaca koji su suho slagani u redove.⁵³ Također i na Faru imamo sačuvane zidine izgrađene od megalitskih blokova: lice bedema bilo je izgrađeno od velikih kamenih blokova, dok je središnji dio bedema bio ispunjen sitnijim nabijenim kamenjem, a ista tehnika vidljiva je i na bedemima Resnika.⁵⁴

Slika 7. Lice bedema (A. BABIN, ed., 2004., 37.)

⁵¹ I. ŠUTA, 2011., 31.

⁵² I. ŠUTA, 2011., 37. – 38.

⁵³ B. KIRIGIN, 2010., 120.

⁵⁴ J. JELČIĆ RADONIĆ, 2010., 126.

Slika 8. Ispuna bedema (A. BABIN, ed., 2004., 37.)

Naselje je imalo pravilnu planimetriju određenu ortogonalnim rasporedom komunikacija između kojih su se nalazili stambeni i skladišni objekti, svi građeni suhozidnom tehnikom (Slika 9.). Samo naselje imalo je površinu od oko 200 x 180 m, čime je bilo manje od onog u Faru i Isi, ali veće od naselja u Traguriju i Epetiju. Od helenističke faze naselja poznati su ostatci 10 ulica, pruženih u smjeru sjever – jug. Njihova širina iznosila je oko 2,8 m, dijelom su bile popločane, a sadržavale su i odvodne kanale. Zidovi kuća sastojali su se od dva lica, lijepo oblikovanih tesanaca. Oni su također bili građeni tehnikom suhozida, dok su podnice bile od nabijene zemlje ili popločane. Krovovi kuća bili su od crijepa. Pokretni nalazi koji pripadaju ovoj fazi naselja brojni su i uglavnom se sastoje od keramičkog posuđa skladišno-transportnog, kuhinjskog i stolnog karaktera, zatim od žrvnjeva, novca i drugog što svjedoči intenzivnom životu na ovom području.⁵⁵

Potopljeni dio naselja iz 2.-1. st. pr. Kr. istraživan je 2020. g. kada su pronađeni ostaci temelja zapadnog i južnog bedema, koji je rađen od većih grubo tesanih kamenih blokova (Slika 10.). Na kopnenim istraživanjima do tada nisu bili pronađeni ostaci zapadnog bedema, tako da je prilikom podvodnih istraživanja utvrđeno da ovi kameni blokovi prate usmjerenje i debljinu bedema na kopnu, i da odgovaraju ostacima zapadnoga bedema. Sličnu sliku možemo pratiti i na ostacima južnog bedema, a jedina je razlika što su oni uslijed izloženosti valova dosta oštećeni. Između ovih bedema na morskom dnu pronađeni su i ostaci četvrte istočne ulice, koja je ujedno i jedina ulica koja svoje korištenje ima i u rimskom dobu. Naime u toj fazi naselja negira se kontinuitet prve faze u samoj organizaciji naselja, tj. većina

⁵⁵ Z. BRUSIĆ, 2010., 147.

prethodnih komunikacija se negira, a objekti se drugačije raspoređuju u odnosu na prethodnu fazu. Nažalost još uvijek nisu otkriveni ostaci istočnog bedema, ali teško da će i biti pronađeni jer su na tom dijelu rađena velika nasipavanja za novu hotelsku plažu.⁵⁶

Slika 9. Organizacija prve faze naselja (A. BABIN, ed., 2004., 30.)

⁵⁶ I. KAMENJARIN, I. ŠUTA, 2007.,461.; M. PARICA, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju lokaliteta Resnik u Kaštel Štafiliću

Slika 10. Bedemi potopljenog dijela naselja (M. PARICA, 2020.)

Grčku kolonijalnu urbanizaciju karakterizira planski osmišljena izgradnja naselja po unaprijed zadanoj shemi, uz naravnu prilagodbu određenom terenu.⁵⁷ U svemu ovome što smo prethodno iznijeli možemo vidjeti da urbanizam naselja Sikuli prati veliku sličnost sa urbanizmom Ise te njenih kolonija, Epetija i Traguriona. Izgradnja naselja uz obalu zaljeva, blizina potoka, dobra prirodna pozicija u blizini većih luka Traguria i Salone, jedan su od glavnih faktora koji su presudili oko odabira pozicije za naseljavanje. Grci na našu obalu donose i naprednije tehnike gradnje, što ponajviše uočavamo u utvrđivanju naselja, tj izgradnji tzv. megalitskih bedema. Utvrđivanje naselja pomoću velikih kamenih blokova, koji su građeni suhozidnom tehnikom, možemo pronaći i u Resniku. Još jedna bitna stavka kod izgradnje grčkog grada bio je i pravilan raster ulica koji je omogućavao pravilnu raspodjelu gradskog prostora po već osmišljenoj shemi. Takva grčka urbanistička shema na istočnoj obali Jadrana za sada nam je dokumentirana na Isi, Farosu, Tragriju, ali i Resniku.⁵⁸

⁵⁷ M. SUIĆ, 2003., 137.

⁵⁸ N. CAMBI, 2002, 25.; I. KAMENJARIN, 2005, 225-226; I. KAMENJARIN, 2005., 225-227.

Helenistička faza naselja u Resniku prestaje u 1. st. pr. Kr. kada dolazi do naglog prekida, o čemu nam govore ostaci urušenja koji su pronađeni u gotovo svim kućama, a u nekima su pronađeni i slojevi s ostacima gareži, što nas upućuje da na to da su izgorjele u požaru. Naselje se obnavlja u 1. st. po. Kr., a obnovu naselja vežemo uz spomenuti dolazak rimskih veterana. Pretpostavlja se da život u naselju prestaje u kasnoantičkom razdoblju, najvjerojatnije u 6. st.⁵⁹

Važan dio ovog naselja sigurno je sazdan u njegovu položaju na moru i shodno tomu veliki dio njega bio usmjeren na luku kao infrastrukturni i gospodarski i urbani element kojeg će se posebno obraditi u narednom i središnjem poglavlju.

⁵⁹ I. ŠUTA, 2011., 31.; I. KAMENJARIN, I. ŠUTA, 2008., 461. ; M. PARICA, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju lokaliteta Resnik u Kaštel Štafiliću

5. HELENISTIČKA LUKA U SIKULIMA

Današnja slika kaštelanske obale zasigurno nije ni blizu ista kao u razdoblju antike, čemu se razlozi moraju tražiti u raznim geološkim promjenama, spuštanju obale, izdizanju razine mora, ali koje su dovele i do dobre očuvanosti antičkih obalnih struktura i luka.⁶⁰ Te lučke konstrukcije danas najčešće vidimo kao linearne grupe kamenja od urušenih lukobrana koje se šire okomito na obalu i najčešće zatvaraju male prirodne uvale, poput ove u Resniku. Kod velikog broja antičkih luka donja baza konstrukcije napravljena je od usitnjenog kamena, ponekad učvršćenog drvenim gredama⁶¹. Na vrhu nasipa su se nalazila, jedan do tri reda, velikih obrađenih kamenih blokova kao manipulativni prostor za sve aktivnosti provedene prilikom utovara i istovara tereta i ljudi. Za izgradnju luke bilo je ključno nekoliko faktora, ponajviše geografski položaj gdje se luka smješta, a zatim i fizički uvjeti poput konfiguracije terena, dubina, valovi, vjetrovi, struje i dr.⁶² Lukobranima i valobranima trebale su se štititi luke od valova i jakih vjetrova, kako bi se operativno središte formiralo na zavjetrini, a takav način konstrukcije luka koristi se još i danas.⁶³

Važni dio urbanog helenističkog naselja Resnik bila je njegova pomorska luka. U odnosu na helenističku fazu naselja luka je pozicionirana u istočnom dijelu naselja, u produžetku antičkog puta. Pretpostavlja se da se u njoj blizini nalazio i istočni bedem naselja, koji do danas još nije otkriven.⁶⁴ Prvi nam Zdenko Brusić 1991. u katalogu izložbe „Brod istočne obale Jadrana u starom i srednjem vijeku“ navodi kako se helenistička luka nalazi unutar tadašnjeg turističkog kompleksa, te da se nalazi na dubini od tri do šest metara.⁶⁵ Luka u Resniku sastojala se od operativne obale i lukobrana koji se nalazio na njenoj jugoistočnoj strani i služio je da je zaštiti od jakih naleta vjetra.⁶⁶ Na temelju arheološkog materijala pronađenog na području luke smatra se da je operativna obala luke bila rasprostranjena u dužini od oko stotinjak metara, dok se ostaci lučkog kamenog nasipa (lukobrana) na temelju današnje očuvanosti protežu pedesetak metara u dužinu i dvadesetak

⁶⁰ Z. BRUSIĆ, 2007., 167.

⁶¹ Z. BRUSIĆ, 2007., 168.

⁶² L. ŠEŠELJ, 2009., 472.

⁶³ Z. BRUSIĆ, 2007., 167.

⁶⁴ Usmeno priopćenje ravnatelja muzeja I. ŠUTE

⁶⁵ Z. BRUSIĆ, 1991., 48.

⁶⁶ Z. BRUSIĆ, 2006., 359.

metara u širinu (Slika 11.). Ostaci lukobrana danas se nalaze na dubini od dva do tri metra, a vidimo ih u obliku urušene i valovima raznesene kamene gomile visine između 80 i 100 cm.⁶⁷

Slika 11. Pozicija luke snimljena iz zraka (Z. BRUSIĆ, 2006., 359.)

Konstrukcija lukobrana (Slika 12.) je bila takva da su prvo građeni drveni „okviri“ koji su služili kao osnovna konstrukcija cijelog lukobrana. Ti veliki drveni balvani nalazili su se poredani u dva reda i bili su učvršćeni u laporastu zdravicu pomoću vertikalnih kolaca koji su prolazili kroz kvadratnu rupu. Rupa je bila izdubljena na najdubljem dijelu te horizontalne grede.⁶⁸ Iz tih drvenih greda uzeti su uzorci za radiokarbonsku analizu koji su potvrdili dataciju u 2. St. Pr. Kr.⁶⁹ Takav primjer drvene konstrukcije pronalazimo i na podvodnom lokalitetu Caska u Novalji gdje su pronađena dva balvana dužine oko 2 m, također postavljeni paralelno. Na oba kraja balvana napravljeni su pravokutni otvori kroz koje prolaze okomito zabijeni drveni kolci. Prema obali između dvaju opisanih balvana nalazi se poprečna greda bez utora i otvora.⁷⁰ Lukobran u Resniku građen je na zdravicu koja se sastojala od lako lomljivih laporastih stijena. Zatim je slijedio sloj mulja i pijeska, gdje su pronađeni veći kameni blokovi, te manji valuci. Na samom vrhu konstrukcije nalazio se veći

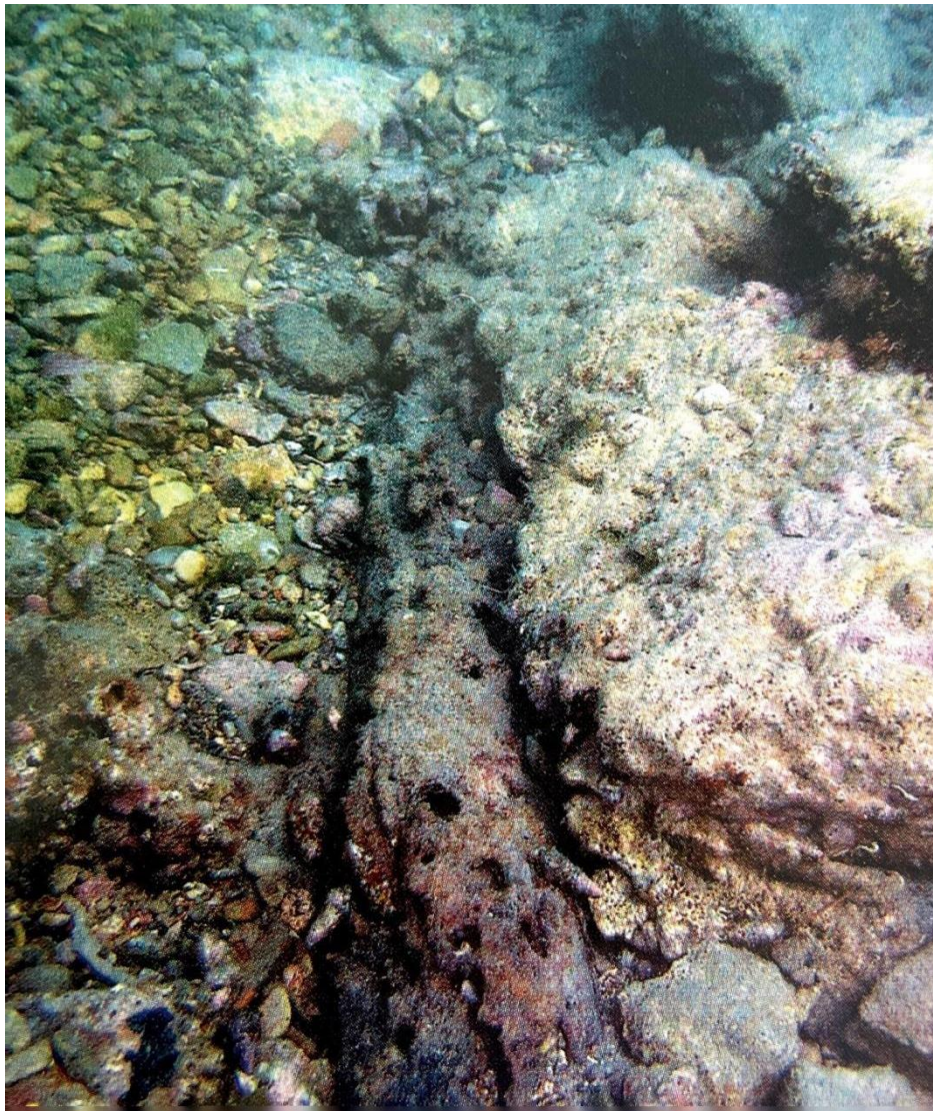
⁶⁷ Z. BRUSIĆ, 2006., 358.-359.

⁶⁸ Z. BRUSIĆ, 2007., 173.

⁶⁹ I. RADIĆ ROSI, 2008., 372.

⁷⁰ I. RADIĆ ROSI, 2008., 372.

lomljenac (lokalni škriljac i doneseni vapnenac).⁷¹ To veliko kamenje s vrha konstrukcije osiguravalo je lukobran od urušavanja prema operativnoj obali luke. Operativna obala luke u Resniku nije bila velika, a prilikom prikladnog vremena vjerojatno je mogla primiti jedan ili dva broda.⁷²

Slika 12. Ostaci helenističkog pristaništa (A. BABIN, 2004., 12.)

Gledajući distribuciju luke i mogućnost primanja brodova na temelju njene veličine možemo zaključiti da luka u Resniku spada u manje luke, odnosno da ona nije imala važnost poput ostalih luka na Jadranu (Issa, Salona, Traguriona) gdje su brodovi mogli ostajati duže i čekati prikladnije vrijeme i vjetrove. Na ovom području tu ulogu su najvjerojatnije imale luke

⁷¹ Z. BRUSIĆ, 2006., 359.

⁷² Z. BRUSIĆ, 2007., 173.

Salone i Traguriona. Smatra se da je luka u Resniku vrlo vjerojatno bila tranzitnog karaktera, tj. da bi brodovi nakon dostave i iskrcavanja tereta ubrzo napuštali luku.⁷³ Na temelju antičkih izvora, uzimajući u obzir grčku plovidbu Jadranom, znamo da je ona primarno bila vezana uz trgovinu.⁷⁴

Poznato je kako na području srednjeg Jadrana najčešće puše jugo, koje najveću jačinu ima kod Hvara, Palagruže, te Splita i Kaštelanskog zaljeva.⁷⁵ Zbog toga je luka u Resniku morala imati jak lukobran koji bi branio luku od južnih vjetrova uzimajući u obzir da je to područje jako otvoreno i izloženo naletima juga.⁷⁶

Vrijeme prestanka korištenja luke smatra se 1. st. pr. Kr., kada postupno dolazi do urušavanja lukobrana, koji je s jugoistočne strane štiti samu luku.⁷⁷ Pitanje koje nam se prirodno javlja je zašto dolazi do prestanka korištenja luke i izgradnje nove? Razlog prestanka djelovanja luke povezan je uz prestanak života tog naselja, a problematiku tražimo u povijesnim okolnostima tog razdoblja (Građanski rat). Poznato je da se direktni sukobi Cezarovih i Pompejevih snaga, između ostalog, sele i na područje Ilirika. Tako u veljači 49. g. pr. Kr., Antonije i Dolabela dobivaju zapovijed od Cezara da oforme jadransku flotu i organiziraju obranu Italije od napada iz smjera Ilirika. Nakon što je porazio Cezarove snage na Krku, M. Oktavije se uputio prema srednjem Jadranu gdje je natjerao Isu da prijeđe na njegovu stranu, a nakon toga se ojačan isejskim snagama uputio prema Saloni. Tamo je M. Oktavije uživao izdašnu pomoć Delmata, ali im se suprotstavio konvent rimskih građana u Saloni. Nakon obrane, Salonitanci su poduzeli nekoliko ispada iz grada i slomili opsadu grada, a Oktavije se povukao iz Jadrana.⁷⁸ Prilikom izgradnje novog naselja u 1. st., novo naselje negira raster ranijeg naselja. Većina ulica je prekinuta i ne prati one iz prethodne faze, ali ono najvažnije nam je da se naseljava i prostor van bedema. Time uviđamo da se novo naselje širi i poprima drugačiju strukturu od onog iz prethodne faze. Dolazi do potrebe za novom, većom i prikladnijom lukom. Prilikom izgradnje novog pristaništa bira se nova lokacija, 100-tinjak metara istočnije od helenističkog pristaništa, prilikom čije izgradnje najvjerojatnije koriste blokove helenističkih bedema.⁷⁹ Nakon istraživanja koje je provedeno 2020. potvrđeno je da postoji više konstrukcija novog pristaništa, od kojih je svaka imala

⁷³ Z. BRUSIĆ, 2007., 173.

⁷⁴ L.ŠEŠELJ, 2009., 361.

⁷⁵ L.ŠEŠELJ, 2009., 371.

⁷⁶ B. KIRIGIN, 1989., 25.; Z. BRUSIĆ, 2010., 147.

⁷⁷ Z. BRUSIĆ, 2006., 360.; A. BABIN (ed), 2004., 12. – 13.

⁷⁸ S. BILIĆ-DUJMUŠIĆ, 2000, 296-297.

⁷⁹ I. ŠUTA, 2011., 39.

svoju ulogu. Najvidljiviji je bio kvadratni plato operativne obale koji je služio za vezivanje i uplovljavanje brodova. Potvrđeno je i postojanje komunikacijske ceste koja je povezivala pristanišni plato s obalom. Osim toga na obalnoj liniji je uočeno umjetno proširivanje obale nasipavanjem građevinskog otpada, koje je bilo utvrđeno zabijenim drvenim pilonima u izvorno dno. Dokazano je da je veći pristanišni plato izgrađen nasipavanjem amorfnog kamena, te je svojom pozicijom omogućio zaštitu brodovima. Pronađeni su i ostaci žbuke, ali nije sa sigurnošću dokazano odakle je dospjela i sa kojim ciljem je korištena kao građevinski materijal.⁸⁰ Prilikom istraživanja pronađena je veća količina organskog materijala (sjemenke maslina, breskve, trešnje...), te opreme za ribolov. Od keramičkog materijala na prostoru helenističke luke u Resniku pronađeni su ulomci sjevernoafričke crveno glazirane keramike i amfore, istočna sigilata B, knidska keramika, panonska žigosana keramika, kasna keramika tankih stjenki i razni oblici amfora s ravnim dnom sjevernotalijanskog podrijetla.⁸¹

Arheološki materijal pronalazan je duž čitave luke. U gornjem dijelu uglavnom su pronalazeni ulomci amfora i ulomci keramike, dok su u donjem sloju češće nalazeni ulomci finijeg posuđa, kako onog s reljefnim ukrasom tako i običnog glatkog posuđa. U istom sloju pronađeni su i veći drveni komadi, organski ostaci, životinjski ostaci, te školjke i puževi.⁸² Itekako nam je poznato da su pokretni nalazi u lukama izrazito bitni. Oni nam daju detaljniji uvid u dataciju i trajanje luke, trgovinu i promet koji je ta luka vodila s okolnim zajednicama, ali i dinamiku korištenja luke i njenu važnost za samo naselje. Zbog svega navedenog u idućem dijelu rada detaljnije ćemo prikazati i obraditi pronađeni materijal iz slojeva helenističke luke.

5. 1. Materijal

Tijekom pristanka brodova i prekrcaja robe na operativnoj obali dolazilo je do pada raznih predmeta u more, ili do razbijanja nepotrebnih i beskorisnih dijelova stolnog posuđa, opreme, tereta, hrane i drugih materijala u more. Sav taj materijal koji je namjerno ili slučajno došao na morsko dno završio bi na muljevitom dnu te su razni ostaci ostali zaštićeni od raspadanja.⁸³

⁸⁰ Podaci preuzeti iz izvješća o podmorskom arheološkom istraživanju lokaliteta Resnik u Kaštel Štafiliću, M. PARICA

⁸¹ <http://baza.iarh.hr/public/locality/detail/4961>

⁸² Z. BRUSIĆ, 2006., 359.

⁸³ Z. BRUSIĆ, 2007., 168.

Podvodnim istraživanjima helenističke luke u Sikulima pronađene su velike količine keramičkih ostataka, poput raznog grubog posuđa, zdjela, lonaca, cjedila, razni tipovi jednostavnih keramičkih svjetiljki, kao i druga razna keramička roba. Među pronađenim ostacima izdvajaju se ulomci čaša poluloptastog oblika, ulomci većih kratera ukrašeni reljefnom dekoracijom, keramika tipa gnathia i jedan primjerak smeđepremazane helenističke keramike.⁸⁴ U idućem dijelu rada detaljnije ću obraditi samo dvije vrste keramike koje se ističu po brojnosti podvodnih nalaza, a to su sivopremazana i reljefna helenistička keramika⁸⁵, te nalaze poklopaca amfora kao i helenistički novac koji je pronađen na ovom lokalitetu.

5. 1. 1. Poklopci amfora

Trgovina vinom bila je očito jako bitna za naselje u Resniku, što nam potvrđuju i mnogobrojni nalazi amfora i njihovih poklopaca u helenističkoj fazi naselja, ali i u samoj luci. Unutar naselja, u jednoj od kuća, pronađene su cijele amfore tipa Lamboglia 2 kao i dolije, koje su sačuvane in situ. Ta kuća još uvijek nije istražena do kraja, ali na temelju nalaza amfora, njihovih poklopaca i dolija možemo zaključiti da su se u njoj odvijale aktivnosti vezane uz transport i skladištenje vina⁸⁶.

Tomu svjedoči i nalaz preko 300 poklopaca amfora (Slika 13.), a na temelju njihove proizvodnje možemo ih podijeliti na četiri tipa.⁸⁷ Najjednostavniji primjerci su oni izrađeni od krhotina amfora i crijepa koji su bili dosta jednostavni za izraditi i nisu zahtijevali veliki napor. Zatim imamo poklopce izrađene na lončarskom kolu, koji su dosta češći u ovoj prvoj fazi naselja. Ti poklopci nisu imali nikakvu oznaku, ali su imali masivne drške koje su bile ručno modelirane. Rubovi te vrste poklopca bili su najčešće podignuti i ojačani na gornjoj strani, dok im je donja strana bila udubljena. Pronađeni su i poklopci koji su bili izrađeni u dvodijelnim i jednodijelnim kalupima, a karakteriziraju ih simboli i natpisi. Za poklopce izrađene u dvodijelnim kalupima karakteristična je uska linija koja dijeli poklopac na dva dijela, a ona je naime otisak samog kalupa. Keramika za izradu poklopaca nije se razlikovala od one za izradu amfora, a jedinu razliku primjećujemo u njihovoj čvrstoći. Naime najvjerojatnije se prilikom pečenja poklopaca nije toliko pazilo na temperaturu, za razliku od

⁸⁴ A. BABIN (ed), 2004., 14.

⁸⁵ O ostalim nalazima keramike detaljnije u radu K. KARLA, 2020.

⁸⁶ I. ŠUTA, 2012., 110.

⁸⁷ I. ŠUTA, 2012., 109. – 110.

amfora.⁸⁸ Oznake na poklopcima očito su imale određeno značenje, kako za proizvođače tako i za kupce. Na lokalitetu Resnik pronađene su različite vrste oznaka na poklopcima što nam je još jedan pokazatelj bogate i raznolike trgovačke djelatnosti ovog naselja. Najčešće su zastupljeni poklopci s geometrijskim oznakama, primjerice ravnim linijama koje se šire od ručke prema rubu poklopca, također i varijante s tri ravnomjerno raspoređene linije ili četiri linije koje tvore križ. Slični primjerci su sa kratkim kosim crtama u području ruba poklopca. Nalazimo i različite primjere gdje je oznaka postavljena unutar kruga, ali i primjerke u kojima je sami krug korišten kao oznaka. Javlja nam se i jedna zanimljiva oznaka, a to je ona koja podsjeća na vrh strijele. Karakteristična je zbog toga što je to čest motiv u kalupima za izradu tzv. megarskih zdjela, koje su otkrivene na samom Resniku, ali i u Isi. Od ostalih oznaka javljaju nam se pravokutnici, cik – cak oznake, grčki broj III, razna grčka slova, grančica... Uz pečate koje pronalazimo na amforama, oznake na poklopcima su svakako vrijedne pažnje, jer predstavljaju važan materijal koji nam može pomoći u boljem razumijevanju trgovačkih puteva tog razdoblja, ali i gospodarske povijesti Dalmacije i okolnog područja u 2. i 1. st. pr. Kr.⁸⁹ Od podvodnih nalaza amfora i poklopaca najveća količina pronađena je u taložnim slojevima operativne obale na sjeverozapadnoj strani nasipa, ali i na samom nasipu.⁹⁰ Ostatci amfora iz Resnika prema obliku i profilu rubova odgovaraju tipičnim Lamboglia 2 tipu amfora koje su se razvile iz grčko italskih tipova amfora tijekom druge polovice drugog stoljeća prije Krista i koje su se često koristili tijekom zadnjih stoljeća prije Krista.⁹¹ Poznato je da je u tom vremenu indigeno stanovništvo istočnojadranske obale imalo potrebu za nabavom vina. Velika količina ulomaka istodobnih amfora, kao i posuđa za konzumaciju vina, koji su pronađeni u podvodnim istraživanja luke upućuje na njegovu proizvodnju, ali i prodaju na ovom području. Pretpostavlja se da je možda čak Isa u dogovoru s lokalnim stanovništvom, koje je živjelo na Velom Bijaću, organizirala sadnju vinove loze.⁹²

⁸⁸ I. ŠUTA, 2012., 110. – 111.

⁸⁹ I. ŠUTA, 2012., 110. – 111.

⁹⁰ A. BABIN (ed), 2004., 14.

⁹¹ Z. BRUSIĆ, 2007., 171.

⁹² A. BABIN (ed), 2004., 17.

Slika 13. Poklopci amfora (A. BABIN, 2004., 19.)

5. 1. 2. Novac

Na području Resnika pronađena je vrlo bogata numizmatička građa iz raznih razdoblja, od helenističkog svijeta, Rimske Republike te Rimskog Carstva. Neki od primjera pronađeni su arheološkim istraživanjima na kopnu i moru, a neki su slučajni nalazi koji se danas uglavnom nalaze u privatnim zbirkama.⁹³ U ovom dijelu rada prikazati će se helenistički numizmatički nalaze s ovog područja zbog njihove isključive korelacije s trgovinom.

Zdenko Brusić prvi nam donosi podatke o novcu Ise koji je pronađen u podvodnim istraživanjima Resnika.⁹⁴ Na području Resnika pronađena su ukupno 32 primjerka novca iz razdoblja prije uspostave Rimskog Carstva. Najstarije primjerke datiramo u 3. st. pr. Kr., kada su najbrojniji primjerci dospjeli iz Ise. Novcu Ise prepisuje se tri nalaza na kopnu, te pet iz mora, točnije iz helenističke luke. Zbog loše očuvanosti teže ih je ikonografski analizirati, ali ipak ih možemo razvrstati u nekoliko emisija. Od isejskog novca na Resniku prevladavaju

⁹³ M. ILKIĆ, 2019., 22.

⁹⁴ A. BABIN (ed), 2004., 13.; M. ILKIĆ, 2019., 7.

primjerci koji na aversu imaju prikaz Atenine glave, dok se na reversu nalazi motiv koze koja je okrenuta ulijevo ili udesno. Taj novac Paolo Visona datira između 280. i 230. g. pr. Kr.⁹⁵ Od ostalih prikaza imamo emisiju s Ateninom glavom na prednjoj strani, dok je na stražnjoj strani prikaz jelena. Navedeni primjerci se datiraju u posljednju četvrtinu 3. st. pr. Kr., te ih nalazimo i na lokalitetu rt Ploča. Od rjeđih primjeraka isejskog novca na ovom lokalitetu pronađen je jedan primjerak na čijem je reversu također prikaz koze, ali je na aversu prikaz golobrade glave ukrašene s četiri srcolika lista, te se smatra da je to prikaz Dioniza (Slika 14.). Ako je zaista riječ o Dionizu onda je to za sada nepoznata vrsta isejskog novca, jer se Dioniz do sada javljao samo u kombinaciji s prikazom Atene. Od ostalog helenističkog novca na ovom lokalitetu imamo neke primjerke koji su dospjeli iz grčkih kolonija, s područja Albanije. Takav je jedan primjerak iz Apolonije datiran u sredinu 1. st. pr. Kr. koji na aversu ima prikaz glave Artemide, a na reversu tronožac, također analogne primjerke ovome iz Resnika pronalazimo i na rtu Ploča i na Palagruži. Novac južne Italije, iskovan u apulskom gradu Arpi, zastupljen je jednim primjerkom. Taj primjerak datira se u 3. st. pr. Kr., a na prednjoj strani ima prikaz Zeusove glave, dok je na stražnjoj strani kaledonski vepar. Ta vrsta novca pronađena je i na Gradini kod Prndelja, Cvijinoj gradini, Smokovac kod Krupe te Budim kod Posedarja. Zadnja vrsta grčkog novca koja se javlja na ovom lokalitetu iskovana je u hispanском gradu Kelse. Na tom novcu na aversu se nalazi muško poprsje oko kojeg se nalaze tri dupina, dok je na reversu prikazan galopirajući konjanik koji u ruci drži palminu granu, a ispod se nalazi naziv grada na iberskom (kelse). Ovo je za sada najvjerojatnije najistočniji nalaz te vrste novca, što je vrlo zanimljivo s obzirom da je predcarski novac iz hispanских kovnica bio uglavnom ograničen samo na optjecaj unutar Pirinejskog poluotoka.⁹⁶

Slika 14. Primjerak novca Ise (M. ILKIĆ, 2019., 9.)

⁹⁵ P. VISONA, 1996., 153.

⁹⁶ M. ILKIĆ, 2019., 9. -12.

Pojavom svih ovih primjeraka novca iz udaljenih krajeva može se jedino pretpostaviti da su dospjeli trgovačkim pomorskim putevima na ovo područje.⁹⁷ Kao što smo prethodno u tekstu naveli ova 32 primjerka novca iz predcarskog razdoblja pripadaju različitim monetarnim sustavima, a najbrojniji su primjerci novca grada Ise. To nas navodi da je ovo lučko naselje pripadalo grčkoj koloniji Isi.⁹⁸

5. 1. 3. Sivopremazana keramika

Ova vrsta keramike specifična nam je po svojoj sivoj boji premaza i zbog toga se još u literaturi naziva: *ceramica a pasta grigia*, *Republican Grey Gloss*, *Graue Ware*, *Grey Gloss Wares*, *Apulian Grey Gloss Wares*. Javlja se pod utjecajem maloazijske crnoplemazane keramike datirane u 2. st. pr. Kr. Ovu vrstu keramike karakterizira siva glina, te sivi premaz koji je mogao varirati od svjetlijih do tamnijih nijansi. Siva boja gline dobivala se redukcijom pečenjem. Najčešći nalazi su otvorene forme posuđa, poput zdjela tanjura i vrčeva. Dekoracija na ovoj vrsti posuđa bila je rijetka, osim kod reljefne keramike koja se u tipologiji radi pojednostavljuvanja izdvaja kao poseban tip. Glavne radionice nalazile su se u južnoj Italiji (Metapont, Orija i Sirakuza). Danas najistaknutija verzija ove vrste keramike je tip *kampanska C*, koji se sredinom 2. st. pr. Kr. širi iz Apulije i Lukanije.⁹⁹ Što se tiče prostora srednje Dalmacije, M. Miše smata da se izrada ove vrste keramike može datirati u kraj 2. st. pr. Kr., te u prvu polovicu 1. st. pr. Kr.¹⁰⁰

Na lokalitetu Resnik od ove vrste keramike pronađeni su bikonični i bradavičasti kantarosi, skifi, različite zdjele, gutusi, lekiti, tanjuri, te vrčevi.¹⁰¹ Od specifičnih oblika na ovom lokalitetu izdvajaju se kantarosi, od kojih su u današnjoj postavi Muzeja grada Kaštela sačuvani samo oni bikonični. Ovaj tip posude za piće na lokalitetu Resnik uglavnom je pronađen u sloju helenističke luke. Uglavnom su svi primjerci izrađeni od pečenjem nastale sive gline sa sivim premazom, a neki od njih imaju aplicirani ukras bradavice ispod ručke. Na temelju koncentracije, te specifičnosti pojedinih nalaza bikoničnih kanarata na južnom Jadranu, smatra se da su postojale lokalne radionice na području Resnika i Visa.¹⁰²

⁹⁷ M. ILKIĆ, 2019., 12.

⁹⁸ M. ILKIĆ, 2019., 22.. – 23.

⁹⁹ L. ŠEŠELJ, 2009., 108.

¹⁰⁰ M. MIŠE, 2010., 133.

¹⁰¹ L. ŠEŠELJ, 2009., 110.

¹⁰² L. ŠEŠELJ, 2009., 139.

U helenističkoj luci u Resniku od ove vrste keramike pronađena su i dva sivopremazana helenistička vrča, jedan rekonstruiran u cjelini (Slika 16.), dok je kod drugog sačuvan samo obod. Njih karakterizira srcoliko tijelo, blago izvijen obod prema van i trakasta drška koja nadvisuje otvor posude. Ta dva vrča datiraju u kraj 2. st. pr. Kr. i poč. 1. st. pr. Kr.¹⁰³ Postoji i nekoliko gotovo u cijelosti sačuvanih kantarosa koji također pripadaju ovoj vrsti keramike. Njima je obod izvijen blago prema van, prijelaz između ramena i posude je konkavan, a rame i obod posude spajaju male okrugle ručke konkavnog presjeka, dok je trbuh posuda bikoničan i sužava se u donjem dijelu. Od podvodnih materijala ove vrste keramike nailazimo i na dva sačuvana gutusa, odnosno posude karakterističnog dugog lijevka koji je služio za bolje kontroliranje prilikom izlivanja tekućine. Također, na samom lokalitetu, pronađen je i veliki broj različitih zdjela sivopremazane helenističke keramike.¹⁰⁴

Slika 15. Vrč (K. KRSTIĆ, 2020., 54.)

5. 1. 4. Reljefna keramika

Reljefna keramika izum je atenskih lončara u 3. st. pr. Kr. Svoje porijeklo nalazi u bogato ukrašenom metalnom posuđu iz tog razdoblja, a kako bi što bolje imitirali tu vrstu posuđa uvode kalupe sa raznim motivima kako bi što vjernije napravili imitaciju. Ova vrsta

¹⁰³ K. KRSTIĆ, 2020., 54.-55.

¹⁰⁴ K. KRSTIĆ, 2020., 29.- 30.

keramike javlja se u dva osnovna tipa, a to su krateri i posude za pijenje. Zbog slabije kupovne moći većeg dijela društva dolazi do masovnije i jeftinije izrade posuđa, izrađuje se keramika u kalupima, te tako dolazi do mogućnosti izrade bezbrojnih istovjetnih replika. Koristi se jednodijelni kalup debelih stijenki i široke baze, unutrašnjost je bila raščlanjena utisnutim motivima. Ti kalupi koristili su se za proizvodnju zdjela, čaša, ali i većih posuda poput kratera, amfora, legina i dr.¹⁰⁵ Helenistička reljefna keramika na Resniku se javlja u nekim varijantama oblika i drugačijom dekoracijom od one koja nam je poznata iz drugih, posebno istočnomediteranskih radionica. Na ovom lokalitetu od helenističke reljefne keramike prevladavaju dijelovi posuda za pijenje, te nekolicina kratera. Taj repertoar keramike pronalazan je i u naselju, ali i u luci. Cjeloviti primjerci posuda pronađeni su u moru, dok su na kopnu pronađeni uglavnom ulomci (Slika 17.).¹⁰⁶ Bitno je naglasiti da nema neke velike razlike između tih nalaza, osim njihove očuvanosti, što je i logično jer su podmorski nalazi tamo vjerojatno završili prilikom prekrcaja, dok su kopnjeni nalazi nađeni u deponiju otpada u ulici. Pronađene čaše i zdjelice imaju bogatu dekoraciju, te nema neke razlike u motivima na tim vrstama posuđa. Od motiva koji prevladavaju na pronađenim posudama ističu se najviše floralni motivi (akantovo lišće, lišće paprati i stilizirani cvjetovi), iako najčešći motiv je vrh strijele koji pokriva cijelu posudu u donekle pravilnim redovima. Taj motiv čest je na posudama za pijenje koje su pronađene u atenskoj Agori i Delosu. Od ostalih motiva postoji motiv vinove loze, položeni S motiv, girlande, latice lotusa, dupin, bikova glava.¹⁰⁷ Nakon dugogodišnjih istraživanja i analize velikog broja ulomaka resničkog materijala danas se može pretpostaviti postojanje keramičkih radionica u helenističkom razdoblju u kojima su se onda, osim poznatih reljefnih čaša i kratera, moglo izrađivati i obično neukrašeno posuđe. Na temelju kvalitete izrade, brojnosti ulomaka, boji keramike, ukrasnim motivima te njihovim otiscima uviđamo različitost u odnosu na druge centre na Sredozemlju koji su proizvodili tu vrstu keramike. Još jedan jako dobar dokaz za pretpostavku o postojanju keramičke radionice na području Sikula su ostaci dijelova matrice i modeli za izradu negativna.¹⁰⁸ U luci je pronađen kalup s motivom vrha strelice kao i matrica za otiskivanje nožice koja je imala motiv kazališne maske. Nažalost za sada nije pronađena ni jedna posuda koja ima jednako složene motive kao pronađeni kalup, što ipak ne poništava

¹⁰⁵ I. KAMENJARIN, 2014., 132.

¹⁰⁶ I. KAMENJARIN, 2014., 133.

¹⁰⁷ I. KAMENJARIN, 2014., 134. – 136.

¹⁰⁸ A. BABIN (ed), 2004., 14-16.

moгуćnost postojanja radionice na tom području.¹⁰⁹ Za početak izrade helenističkog keramičkog materijala u Sikulima smatra se 2. st. pr. Kr., kada se ujedno i odvija najintenzivniji promet u naselju, ali to ništa ne možemo tvrditi sa sigurnošću jer je i dalje upitno porijeklo reljefne keramike na ovom lokalitetu.¹¹⁰ Za sada na području Visa imamo dokaze o postojanju radionice, odnosno, pronađeni su ostaci nekoliko kalupa i keramičke peći. Isejske čaše imaju pojasnu podjelu kao i sikulise, također i motiv vrha strelice zajednički je ovim radionicama. Veliku sličnost u motivima posuda ovog lokaliteta pronalazimo kod posuda s lokaliteta rt Ploča, što je i potvrđeno arheometrijskom analizom materijala. Istoimenom analizom potvrđeno je da posude iz ova dva središta potječu iz istih radioničkih središta, te se pretpostavlja da se to središte nalazilo u blizini Resnika, dok se isejski materijal ne uklapa u ovu skupinu.¹¹¹ Ako teza o Resniku kao keramičkom središtu nije točna, možda su Sikuli onda bili samo veliko trgovačko središte koje je uvozilo velike količine helenističke reljefne keramike koja se kasnije distribuirala u zaleđe i Liburniju.¹¹² Tako bi u budućim istraživanjima Sikula trebalo usmjeriti pozornost na mogući prostor za keramičku četvrt, kako bi se riješile nedoumice oko porijekla same keramike na tom lokalitetu.

¹⁰⁹ I. KAMENJARIN, 2014., 135.

¹¹⁰ A. BABIN (ed), 2004., 18.

¹¹¹ I. KAMENJARIN, 2014., 137.

¹¹² I. KAMENJARIN, 2014., 138.

Slika 16. Helenistička reljefna keramika s lokaliteta Resnik, u postavu muzeja grada Kaštela (<http://www.muzej-grada-kastela.hr/novostinaronaizlozba2.html>)

Osim keramičkog posuđa moguće lokalne proizvodnje, dovoze se i amfore za koje postoji mogućnost da se se punile lokalnim vinom. Smatra se da su se one, zajedno sa posuđem, prevozile brodovima Rimljana, Jadestina, Tragurina i Epetina do trgovišta koja se nalaze uz obalu, ali i do trgovišta kojima se može doći ušćima Krke i Neretve.¹¹³ Čak se smatra da su nakon iseljavanja s otoka Delosa (88. pr. Kr.) neki delski lončari došli na ovo područje i tu nastavili proizvodnju, a to pretpostavljamo zahvaljujući ulomcima reljefne zdjele koja je također pronađena u sloju luke, tipičnog je oblika i vegetabilne dekoracije delskih lončara, a na dnu zdjele se nalazi žig (MONOMAXO). Tu tvrdnju ne možemo sa sigurnošću potvrditi jer nemamo dovoljno materijala, moguće je da se samo radi o importu. Međutim na temelju nekih drugačijih oblika reljefnih zdjela i po načinu pečenja vidimo novu kvalitetu koja se ne javlja kod delskih lončara. Prema tome možemo pretpostaviti dulje trajanje sikulskih radionica u odnosu na ove s otoka Delosa. U Resniku je to najbolje vidljivo na novoj tehnici pečenja gdje se crvene zdjele peku u pećima regulacijom protoka zraka, koju su kasnije usavršili orijentalni lončari na području srednje Italije, oko Arezza, gdje se počinje

¹¹³ A. BABIN (ed), 2004., 18.

proizvoditi terra sigillata. Kraj keramičke proizvodnje na ovom lokalitetu vežemo uz potpadanje Ise pod rimsku vlast 46. g. pr. Kr., kada logično i njena faktorija Sikuli dolazi pod rimsku vlast.

Naime u ovom dijelu rada nisam se toliko doticala istovrsnih nalaza keramike s drugih lokaliteta na Jadranu. Shodno tome usporedbu keramike s lokaliteta Resnik s ostalim lokalitetima na području istočnog Jadrana, obraditi ću u idućem poglavlju, a sve sa ciljem stvaranja jasnije slike pomorskog prometa na području Jadrana u helenističkom razdoblju.

6. HELENSITIČKA LUKA U SIKULIMA U KONTEKSTU JADRANSKOG POMORSTVA TIJEKOM HELENISTIČKOG/KASNOREPUBLIKANSKOG RAZDOBLJA

Plovidba morem od najranijih vremena imala je važnu ulogu u trgovini i povezivanju naroda. Tijekom željeznog doba imamo već definirane indigene zajednice, kako u unutrašnjosti tako i na obalnom području Balkanskog poluotoka. Indigeni narodi ujedno su bili i glavni nosioci pomorskih tradicija na jadranskom prostoru u tom razdoblju. Sve veća zainteresiranost grčkih kolonizatora za ovim područjem ugrozila je Liburne. Grčko naseljavanje na području Jadrana svoj vrhunac doživljava Dionizijevim osnivanjem kolonija na Visu, Hvaru i Korčuli.¹¹⁴ Značajnije podatke o plovidbi Jadranom daje nam Pseudo Skilakov „Periplus“, iz sredine 4. st. pr. Kr. U tom radu on nam donosi opis obale i plemena, kao i vremensko trajanje putovanja između određenih dionica. Prema Pseudo Skilakovoj „Oplovbi“, tijekom plovidbe jadranskom obalom, grčki su pomorci prolazili područjem Histra na istarskom poluotoku, Liburna do rijeke Krke, Hila i Bulina do Kaštelanskog zaljeva, Nesta na području Cetine te zatim Manijaca na području Neretve i južne Dalmacije.¹¹⁵

Jedini pouzdani izvor o grčkoj plovidbi Jadranom su nam arheološki nalazi od kojih se posebno izdvaja keramika i novac, a oni nam ujedno i pomažu u određivanju smjera kretanja dobara i trgovačkih veza u helenističkom razdoblju. Danas je poznato da se grčka trgovina većinom odvijala morskim putem, što nam je ujedno i pokazatelj smjera plovidbe.¹¹⁶ Vjetrovi su Grcima igrali najbitniju ulogu za plovidbu Jadranskim morem, tj. smjer i snaga vjetra bili su presudni, kako za obalnu plovidbu tako i za plovidbu otvorenim morem.¹¹⁷ Poznato je da su antički trgovački jedrenjaci najlakše mogli ploviti kad bi im vjetar puhao u krmu ili u pola boka. U to vrijeme koristili su križna jedra koja su bila platnena, te su propuštala zrak za razliku od današnjih, što im je omogućilo da mogu podnijeti jak vjetar. Gledajući Kaštelanski zaljev, postoje dvije opcije za ući ili izići iz istoga. Prva je na krajnjem zapadu tj. prostor između Trogira i Čiova, dok je druga na prolazu između rta Marjan i tzv. Glave Čiova (istočni vrh otoka Čiovo). Ovisno o odredištu i vjetrovima jedna od tih opcija koristila se i u antici. Kaštelanski zaljev, za razliku od Bračkog i Splitskog kanala,

¹¹⁴ Z. BRUSIĆ, 1970., 556.-557.

¹¹⁵ I. RADIĆ ROSSI, 2010., 96.

¹¹⁶ L. ŠEŠELJ, 2009., 361.

¹¹⁷ T. BILIĆ, 2012., 461.

karakterizira mirnije more bez većih valova tijekom cijele godine što ga time čini i sigurnijim.¹¹⁸

Dosadašnjim stanjem istraženosti postoji jako malo podataka o lučkim objektima iz helenističkog/kanorepublikanskog razdoblja. Pisani antički izvori također nam daju malo podataka, ali zahvaljujući arheološkim nalazima, ponajviše nalazima amfora i keramike, dobivamo osnovna saznanja o dataciji, kretanju i rasponu robe na području Jadrana. Pomoću tih nalaza možemo pratiti distribuciju i transport dobara na određena područja i tako iščitati određene pomorske rute kojima su se koristili u tom razdoblju. Brodolomi su važni za istraživanje pomorskih ruta i pomorske trgovine, te razumijevanja koje puteve su se koristili za prijevoz tereta i robe. No, ja ću se ovdje zbog okvira teme rada više dotaknuti pomorskih središta, točnije njihovih luka, preko kojih se odvijao pomorski promet, jer preduvjet za razvoj pomorske trgovine upravo su nam bile luke.

Krenuvši od lučkih središta u helenističkom razdoblju, na istočnom Jadranu, središte svih zbivanja za ovo područje je zasigurno Isa. Imajući najjaču mornaricu grčkog svijeta, Dionizije je zasigurno trebao dobar položaj i jako dobru luku. Sam položaj ovog otoka na Jadranu, kao i dobra prirodna luka, bili su idealan odabir za naseljavanje. Isa je imala dobru luku izgrađenu od velikih kamenih blokova koje možemo i danas zamijetiti pod morem (u južnom dijelu grada) kao i uokolo poluotoka Prirova koji s istočne strane poput lukobrana zatvara dio viške uvala.¹¹⁹ Kao potvrdu da je riječ o vrlo prometnoj luci na Jadranu govore nam nalazi grčko-italskih amfora, razna keramika i novac s područja južne Italije i Sicilije, Sirakuze, i drugi mnogobrojni nalazi. Ono što karakterizira Isu je velika prirodno duboka luka koja je mogla funkcionirati za primanje manjih, ali i većih brodova. Tehnika gradnje i sama veličina kamenja koja je korištena prilikom izgradnje luke, ali i obalne linije na Visu, ista je kao i kod izgradnje zidina na Visu što datira ostatke luke u 4. st. pr. Kr. Na Resniku također otkrivamo istu tehniku gradnje kod naselja i luke. Na južnoj obali Pirova pronađeni su ostaci obalne linije građeni istom tehnikom, ali slagani u dva reda. Iza te obale pronađeno je 10-ak kamenih blokova koji su složeni u ravnini. Svi ti sačuvani ostaci govore nam da je to bila jako dobro građena luka i da su graditelji dobro poznavali gradnju s velikim kamenim blokovima u moru. Isejska luka je bila glavna točka u plovidbi između dvije obale Jadrana što nam ukazuje na njenu važnost i potrebu za sigurnom i prostranom lukom koja je imala sve

¹¹⁸ B. KIRIGIN, 2012., 69.

¹¹⁹ S. GLUŠČEVIĆ, 2006., 59 - 65.; <https://www.armus.hr/muzej/povijest-muzeja/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa>

prateće objekte koje je jedna takva luka zahtijevala.¹²⁰ Na temelju podatka o vlastitoj izradi amfora, koje su služile za izvoz vina, možemo pretpostaviti da je u ranoj fazi naselja bila izgrađena i operativna obala za utovar i istovar tereta.¹²¹ Luka je za Isu, kao i za ostale lučke gradove na Jadranu, bila od presudnog značaja, jer se preko nje odvijala sva trgovina i dopremanje dobara za ta naselja.

U neposrednoj blizini Sikula nalazio se helenistički Tragurij za koji također ne postoje sumnje o egzistenciji, ali glavno je pitanje gdje se ta luka nalazila. Pretpostavlja se da se luka nalazila negdje izvan bedema grčkog grada, s južne strane, zbog toga što je ta strana najzaštićenija. Današnja luka se upravo nalazi na toj strani. Prilikom izgradnje nove rive od 1991. do 2001. g., rađena su podvodna istraživanja koja nam na žalost nisu dala podatke o poziciji helenističke luke. Rezultat tome su vjerojatno dugogodišnja nasipavanja i proširivanja obale.¹²²

Luka u Saloni najvjerojatnije nastaje negdje oko prve pol. 2. st. pr. Kr. To nam prvi potvrđuje Strabon, koji navodi kako je Salona luka i poznati polis u vrijeme Delmata. Mlađi pisci poput Apijana navode Salonu kao glavnu luku plemena Delmata.¹²³ O njenom položaju možemo samo pretpostavljati na temelju izvora i američkih istraživanja u čijim istraživanjima se smatra da je luka nastala na rijeci Jadro (antički Salon),¹²⁴ te se protezala negdje od Gospina otoka pa do amfiteatra u dužini od oko 1,5 km. Pretpostavlja se da se jedan dio luke nalazio i na južnoj strani zaljeva, na današnjem području Solinskog bazena¹²⁵ na što nas upućuju otkriveni ostaci lučkog objekta na predjelu Vranjičkog blata. Smatra se da je građevina korištena kao skladišni prostor ili kao objekt za popravak ili izgradnju brodova. Ta građevina nalazila se na izrazito muljevitom terenu, pa su kod konstrukcije koristili drvene stupove koje su ukopali u taj muljeviti pod, zatim su tu nasipali kamenje i stavljali sloj žbuke, koji je bio sastavljen od manjeg kamenja i usitnjene opeke. Na kraju su na sve to postavljali velike kamene blokove pravilnog oblika. Vitruvije nam prilikom opisa gradnje luke i lučkih građevina navodi kako se često koristi ova tehnika gradnje pomoću drvenih stupova, a sada znamo da je ona posvjedočena i na Resniku.¹²⁶

¹²⁰ B. ČARGO, 2003., 422. - 425.

¹²¹ L. ŠEŠELJ, 2009., 484.-486.

¹²² L. PARAMAN, 2009., 47.- 48.

¹²³ B. KIRIGIN, F. OREB, 1980., 113.; B. KIRIGIN, 2012., 65

¹²⁴ L. ŠEŠELJ, 2009., 494.

¹²⁵ B. KIRIGIN, 2012., 66.

¹²⁶ B. KIRIGIN, F. OREB, 1980., 111. – 113.

Dosadašnje analize koje su vršene na keramičkom materijalu srednjeg Jadrana upućuju nas da su ujedno proizvodni centri te keramike bili i važne luke na tom području. Tipološke i stilske analize keramike iz Sikula pokazuju na sličnost s materijalom pronađenim na lokalitetima Salona i rta Ploče, pa možemo pretpostaviti da je distribucija bila usmjerena prema srednjoj i sjevernoj Dalmaciji. Analizom i usporedbom keramike s lokaliteta rt Ploča i Resnik uvidjelo se da dio artefakata pronađenih na rtu Ploča vuče svoje podrijetlo iz obližnjeg Resnika, dok nam analize resničkih amfora, posebno žigova koji se nalaze na njima, ukazuju na južnoitalsko podrijetlo tih amfora te vezu s istovremenim nalazima koji su pronađeni na lokalitetu u Naroni.¹²⁷ Nasuprot tome uviđamo razliku resničkih amfora, kao i nekih oblika finijeg posuđa, od istovremenih nalaza s Visa. Kemijska svojstva keramike s Visa razlikuju se od onih pronađenih u Resniku.¹²⁸ Od ostalog materijala pronađenog na Resniku, koji nam također ukazuje na pomorske veze, su tzv. „jonske“ zdjele (poluloptaste zdjele ravnog ili blagog unutra povijenog oboda i ravnog dna), a njihova distribucija bila je proširena po cijelom Sredozemlju. Na Resniku je pronađeno nekoliko komada, a jedna od njih je i prethodno spomenuta posuda s žigom lončara MONOMAXO.¹²⁹

Za kraj bi se voljela osvrnuti na samu važnost otkrića helenističke luke, kako za sam Resnik, tako i za cjelokupni Jadran. Zahvaljujući tom pronalasku, ali i ostalim lučkim središtima na Jadranu, danas možemo promatrati širu sliku događanja koja su se odvijala na Jadranu tijekom grčkog i rimskog boravka na tom području, posebno u Kaštelanskom zaljevu. Arheološki ostaci tog područja nam daju uvid u postojanje većeg broja lučkih središta u tom razdoblju što nam može biti pokazatelj povećanja trgovine između zaleđa i obale sve do 1. st. pr. Kr., kada to tržište preuzimaju italici doseljenici.¹³⁰ Važno je naglasiti da nisu samo Grci ostavili tragove svog boravka na Kaštelanskom području, tj. u cijelom Kaštelanskom zaljevu, jer je poznato da su i Rimljani u zadnja dva stoljeća pr. Kr. igrali važnu ulogu na području Kaštelanskog zaljeva, posebno na trgovačkom polju. Samim time otvara nam se i pitanje o definiciji Sikula kao grčkog naselja, ali nadamo se da će novim istraživanjima i to pitanje biti jasnije odgovoreno. Istraživanjem lokaliteta na Kaštelanskom području, ujedno i samih Sikula, rasvjetljuju se pitanja poput kontinuiteta naseljavanja prostora, lociranju helenističkog naselja, pravcu keramičkog eksporta, mogućnosti postojanja lokalnih radionica, problem emisija srebrnih moneta grada Ise, ali i uzgoj vinove loze i

¹²⁷ L. ŠEŠELJ, 2009., 498.

¹²⁸ L. ŠEŠELJ, 2009., 494.

¹²⁹ L. ŠEŠELJ, 2009., 170.

¹³⁰ L. ŠEŠELJ, 2009., 497.

trgovina vinom na području Jadrana. Odnosno, otkrivamo jasniju sliku o trgovini, ekonomiji i prometu ne samo helenističkog stanovništva Resnika, nego i stanovništva šireg okolnog područja. Iako do danas nepoznata luka u antičkim izvorima, danas na temelju svih nalaza pretpostavljamo da je ova luka bila jedno od trgovačkih središta helenističke Isse u razdoblju od 2. do 1. st. pr. Kr.¹³¹

¹³¹ Z. BRUSIĆ, 2007., 172.

7. ZAKLJUČAK

U zadnjih dvadesetak godina intenzivno se ulagalo u istraživanje arheološkog lokaliteta antičkog Sikula u Resniku kako bi se rasvijetlila i razjasnila ta nejasna i neistražena etapa povijesti kaštelanskog područja. Unatoč tome informacije koje su otkrivene iznose oko deset posto svega onoga što bi nam lokalitet kao što je takav mogao otkriti. Glavni razlog takve male stope istraženosti prvenstveno je uništavanje većine samog lokaliteta uslijed izgradnje hotelskih kompleksa na kopnenom dijelu i nasipavanje umjetnih plaža na podvodnom dijelu u razdoblju kada su se arheološki pronalasci držali ne toliko bitnim. Zbog tih razloga većina samog lokaliteta nepovratno je promijenjena i uništena bez nade da ni se ikada mogla istražiti i pružiti kakva nova saznanja o tom području.

Uspješno lociranje, datiranje i istraživanje arheološkom materijala na prostoru Resnika poslužilo je kao jedna karika u lancu povijesti prostora kaštelanskog zaljeva i njegove okolice (prvenstveno Trogira, Splita i Salone). Postojanje naselja između ta dva grada potvrdilo je da je zaljev bio važna postaja trgovine i proizvodnje. Dok u kasnijem rimskom razdoblju dominantnu ulogu je preuzela luka u najvećem gradu zaljeva i regije koji je ujedno bio administrativni centar regije, Saloni.

Glavni cilj Dionizija Starijeg na Jadranu prvenstveno je bio osigurati prikladnu bazu, tj. luku koja će mu kasnije omogućiti dalekosežne planove na tom moru. Tako Grci u srednjodalmatinskom arhipelagu, posebno Isejci, preuzimaju ulogu posrednika u trgovini i pomorskom prometu u razmjeni dobara s autohtonim stanovništvom posebno nakon što Liburni gube prevlast na moru.¹³² Shodno tome Isa osniva faktorije na važnim točkama Jadranske obale (Tragurij, Epetij, te najvjerojatnije i Siculi), gdje se smještaju poduzetni trgovci koji obavljaju unosne poslove sa ilirskim krajevima te s južnom Italijom i Grčkom. Njihova prisutnost i trgovina na Jadranskom području ostavila je vidnih tragova, pa i u sferi urbanizma.

Helenistička luka u Resniku jako nam je bitna stavka za upotpunjavanje slike o iznimno bogatom arheološkom lokalitetu Sikuli. Njegov pronalazak i obrada prisutnih ostataka udahnuili su život u poimanje helenističke povijesti prostora Kaštela za koju se do tog trenutka smatralo da nema mnogo toga za ponuditi, te zainteresirala stručnu zajednicu za

¹³² M. SUIĆ, M., 2003., 142. – 143.

daljnja istraživanja u pokušaju pronalaženja još saznanja o helenističkom razdoblju povijesti tog prostora kao i naše obale.

Probnim sondiranjem 1991. g., otkriveni su ostaci helenističko pristaništa iz 2. i 1. st. pr. Kr., tada započinje interes arheologa za područje Resnika i ubrzo se otvara Zavičajni muzej Kaštela kako bi se informacije koje su prikupljene ranijim sondiranjem mogle biti prikazane javnosti.

Kao što je ranije u radu rečeno do danas je istraženo tek 10 posto ovog lokaliteta, a istraženi dijelovi grčkog naselja i njegove planimetrije pomažu nam u rješavanju problematike tog pitanja na području srednje Dalmacije. Takvo nemarno postupanje i otvoreno uništavanje lokaliteta potpuno je izbrisalo gornje slojeve lokaliteta i nepovratno uništilo većinu ostataka iz razdoblja rimske povijesti što je dovelo do toga da danas imamo puno bolje sačuvanu grčku fazu naselja od one rimske. Takav pronalazak je rijetkost zbog češće bolje očuvanosti rimskih dijelova naselja, luka i arhitekture te je ovakvo nalazište kao što je u Resniku od iznimne važnosti.

U podmorju je jednako kao i na kopnenom dijelu najbolje sačuvana i dokumentirana faza iz helenističko razdoblja, odnosno od 3. do 1. st. pr. Kr. Iz te faze uz arhitektonske elemente pronađena je i velika količina keramike i ostalog arheološkog materijala što upućuje na velik protok ljudi i razvijenu trgovinu kroz to područje.

Pitanja koja nam još uvijek ostaju otvorena vezano uz helenističku fazu su: sigurna potvrda o postojanju keramičke radionice na ovom lokalitetu, ali i pitanje kome je pripadala ova luka. Danas imamo dvije teorije; da je luka pripadala isejcima ili da je ovo bilo pristanište domorodačkog naselja u Bijaćima.

Svim dosadašnjim podmorskim arheološkim nalazima na području Resnika potvrđeno je kako je riječ o kompleksnom arheološkom nalazištu koje se zahvaljujući jasno izraženoj horizontalnoj stratigrafiji može datirati u široko razdoblje od prapovijesti pa do rimskoga doba. Još jednom treba istaknuti i važnost očuvanja ovog arheološkog kompleksa koji spada u red kulturne baštine od izuzetnog značaja. Njegovim uvrštavanjem na Listu zaštićenih kulturnih dobara 2008. g. učinjen je veliki korak koji je pomogao u zaštiti lokaliteta. Nadamo se da će se jednog dana stvoriti preduvjet za stvaranje arheološkog parka kao i daljnjih istraživanja koja će omogućiti preciznije određenje gornje i donje kronološke granice lokaliteta, te kvalitetniju interpretaciju namjene pojedinih njegovih dijelova tijekom raznih razdoblja.

8. LITERATURA

- BABIĆ I. 1991. – Ivo Babić, *Prostor između Trogira u Splita*, pretisak izdanja iz 1984., 11. – 32.
- BABIN, A. ed., 2004. - Ankica Babin (ed.), *Resnik – hidroarheološka istraživanja, katalog izložbe*, Kaštela, 5 – 21.
- BARBARIĆ V., 2010. – Vedran Barbarić, Autohtono stanovništvo istočne obale Jadrana u zadnjem tisućljeću prije Krista, *Antički Grci na tlu Hrvatske; katalog izložbe*, Zagreb, 60.
- BILIĆ T., 2012. – Tomislav Bilić, Smjer vjetrova – jedan od problema u antičkoj plovidbi Jadranom, *Pomorstvo, Vol. 26 No. 1*, Rijeka
- BILIĆ-DUJMUŠIĆ S., 2000. – Siniša Bilić-Dujmušić, *Ratne operacije u provinciji Ilirik 49.-47. pr. Kr.*, magistarska radnja (rukopis), Sveučilište u Zadru, Zadar
- BULIĆ F., 1908. – Frane Bulić, Siculi e i suoi dintorni, note storico- geografiche, *BASD 31*, Split, 64 -65.
- BRUSIĆ Z., 1970. - Zdenko Brusić, *Problemi plovidbe Jadranom u prehistoriji i antici*, Zadar, 556. – 557.
- BRUSIĆ Z., 1990. – Zdenko Brusić, Resnik kod Kaštel Novog, *Arheološki pregled 29., Savez arheoloških društava Jugoslavije*, Ljubljana, 117-119.
- BRUSIĆ Z., 1991. – Zdenko Brusić, Helenistički i rimsko pristanište u Resniku, *Brod istočne obale Jadrana u starom i srednjem vijeku, katalog izložbe*, Kaštel Novi, 48. - 49.
- BRUSIĆ Z., 2006. – Zdenko Brusić, Kaštel Štafilić – Resnik (turističko naselje), podvodna istraživanja, *Hrvatski arheološki godišnjak, HAG 2/2005.*, Zagreb, 358. - 360.
- BRUSIĆ Z., 2007. – Zdenko Brusić, Underwater excavation of the Hellenistic harbour of Siculi in Resnik near Split, *Proceedings of the 13th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists (Zadar, Croatia, 18 – 23 September 2007.)*, Session: *Underwater Archaeology*, Zadar, 168. - 173.
- BRUSIĆ Z., 2010. – Zdenko Brusić, Resnik, *Antički Grci na tlu Hrvatske; katalog izložbe*, Zagreb, 147.
- CAMBI N., 2002. – Nenad Cambi, *Antika*, Zagreb, 25.
- ČARGO B., 2003. – Boris Čargo, Arheološka djelatnost na otoku Visu i njegovu arhipelagu od 1992. do 2003., *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Vol. 95 No. 1*, Split, 422. – 425.

- GLUŠČEVIĆ S., 2006. – Smiljan Gluščević, Vis, l'antico porto, *L'archeologia subacquea in Croazia*, Venecija
- ILKIĆ M., 2019. – Mato Ilkić, *Antički novac iz Sikula*, Kaštela, 7., 9. – 12., 22. – 23.
- JELČIĆ RADONIĆ J., 2010. – Jasna Jelčić Radonić, Far u svjetlu novih arheoloških istraživanja, *Antički Grci na tlu Hrvatske; katalog izložbe*, Zagreb, 126.
- KAMENJARIN - BILICH I., 1999. – Ivanka Kamenjarin – Bilich, Resnik-antičko naselje na zapadu Kaštelanskog zaljeva, *Zbornik Kaštela kolijevka Hrvatske*, Kaštela 66. – 67.
- KAMENJARIN I., 2005. – Ivanka Kamenjarin, Kaštel Štafilić – Resnik, *Hrvatski arheološki godišnjak HAG 1/2004*, Zagreb, 225. – 227.
- KAMENJARIN I., ŠUTA I., 2008. – Ivanka Kamenjarin i Ivan Šuta, Kaštel Štafilić – Resnik, zaštitno iskopavanje, *Hrvatski arheološki godišnjak, HAG 4/2007.*, 461.
- KAMENJARIN I., 2011. – Ivanka Kamenjarin, Povijest istraživanja, *Antički Sikuli; katalog izložbe*, Kaštela, 9. – 18.
- KAMENJARIN I., 2014. – Ivanka Kamenjarin, Helenistička reljefna keramika iz Sikula (Resnika), *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Vol. 107 No. 1*, Split, 133. -138.
- KAMENJARIN I., 2020. – Ivanka Kamenjarin, Povijest arheoloških istraživanja u Kaštelima od kraja 19. stoljeća do osnutka Muzeja grada Kaštela, Okolica Kaštelanskog zaljeva u prošlosti, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, Vol. 33.*, Zagreb, 9.
- KARAVANIĆ I. et all, 2009. – Ivor Karavanić, Krunoslav Zubčić, Mladen Pešić, Mate Parica, Kaštel Štafilić podvodno paleolitičko nalazište, *HAG 5/2008*, Zagreb, 549. – 551.
- KIRIGIN B., OREB F., 1980. – Branko Kirigin i Franko Oreb, Lučki objekti u Saloni, primjer gradnje na drvenim stupovima, *Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom Jadranskom prostoru*, Zagreb, 11. - 113.
- KIRIGIN B., 1989.- Branko Kirigin, Resnik – antičko nalazište pod morem i na kopnu u Kaštelanskom zaljevu, *Obavijesti HAD-a, godina XXI. br. 1.*, Zagreb, 24. – 27.
- KIRIGIN B., 1996.- Branko Kirigin, *Issa – grčki grad na Jadranu*, Zagreb
- KIRIGIN B., 2004.- Branko Kirigin – Faros – Parska naseobina: prilog proučavanju grčke civilizacije u Dalmaciji, *VAHD, Vol. 96 No. 1.*, Split
- KIRIGIN B., 2010. – Branko Kirigin, Isa, *Antički Grci na tlu Hrvatske; katalog izložbe*, Zagreb, 120.
- KIRIGIN B., 2012. – Branko Kirigin, Salona i more – neke napomene, *Munuscula in honorem Željko Rapanić*, Zagreb-Motovun-Split, 65. – 66.

- KRSTIĆ K., 2020. – Karla Krstić, *Helenistička keramika s lokaliteta Resnik-Sikuli iz stalnog postava Muzeja grada Kaštela*, diplomski rad, Zadar, 26. – 30., 54. – 55.
- LUCIĆ I., 1979. - Ivan Lucić, Povijesna svjedočanstva o Trogiru, *Čakavski sabor*, Split, 75-79.
- LJUBIĆ Š., 1879. – Šime Ljubić, Biač, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (VHAD Vol. 1)*., Zagreb, 12 – 15., 50 – 55.
- MATIJEVIĆ I., 2016. – Ivan Matijević, Neobjavljena stela veterana legije Sedma Claudia Pia Fidelis iz Sikula, *Miscellanea Hadriatica et Mediterranae*, Vol. 3. No. 1.,
- MILIČEVIĆ BRADAČ M., 2010. – Marina Miličević Bradač, Grčka kolonizacija Sredozemlja, *Antički Grci na tlu Hrvatske; katalog izložbe*, Zagreb, 49.
- MIŠE M., 2010. – Maja Miše, *Keramika tipa „gnathia“ na istočnoj obali Jadrana (od 4. do 1. st. pr. Kr.)*, doktorska disertacija, Zagreb
- PARAMAN L., 2009. – Lujana Paraman, *Helenistički Trogir*, diplomski rad, Zadar, 47. – 48.
- PARICA M., 2020. – Mate Parica, Izvješće o podmorskom arheološkom istraživanju lokaliteta Resnik u Kaštel Štafiliću, Zadar
- POKLEČKI STOŠIĆ J., 2010. – Jasminka Poklečki Stošić, *Antički Grci na tlu Hrvatske, Antički Grci na tlu Hrvatske; katalog izložbe*, Zagreb, 11.
- RADIĆ ROSSI I., 2006. – Irena Radić Rossi, Kaštel – Štafilić Resnik, zaštitna iskopavanja, *Hrvatski arheološki godišnjak, HAG 2/2005.*, Zagreb, 355. – 356.
- RADIĆ ROSSI I., 2008. - Irena Radić Rossi, Caska – podmorje, *Hrvatski arheološki godišnjak, HAG 4/2007.*, Zagreb, 372.
- RADIĆ ROSSI I., 2010. - Irena Radić Rossi, Plovidba Jadranom u grčko doba, *Antički Grci na tlu Hrvatske; katalog izložbe*, Zagreb, 96.
- SUIĆ M., 2003. – Mate Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu (2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje)*, Zagreb, 137., 142. – 143.
- ŠEŠELJ L., 2009. – Lucijana Šešelja, *Promunturium diomedis: svetište na rtu Ploča i Jadranska pomorska trgovina u helenističkom razdoblju*, doktorski rad, Zadar, 361., 371., 441. - 442., 472., 484. – 486., 494. – 498.
- ŠUTA I., BARTULOVIĆ T., 2007. - Ivan Šuta i Tonko Bartulović, *Gradine Kaštela i okolice-katalog izložbe*, Kaštela, 19.
- ŠUTA I., 2011. – Ivan Šuta, Povijesni okvir, *Antički Sikuli; katalog izložbe*, Kaštela, 19. – 22.
- ŠUTA I., 2011. – Ivan Šuta, Organizacija i arhitektura naselja iz 2. i 1. st. pr. Kr., *Antički Sikuli; katalog izložbe*, Kaštela, 31. – 38.

ŠUTA I., 2011. – Ivan Šuta, Organizacija i arhitektura druge faze naselja (1. – 5. st. po. Kr.), *Antički Sikuli; katalog izložbe*, Kaštela, 39.

ŠUTA I., 2012. – Ivan Šuta, *Amphora lids from Siculi*, Kaštela, 109. – 111.

VISONA, P., 1996. - Paolo Visonà, Rethinking the coinage of Issa, a Greek island polity, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 110 - 1, Split

ZANINOVIĆ M., 2004. – Marin Zaninović, Antički Grci na Hrvatskoj obali, *Arheološki radovi i rasprave 14*, Zagreb

Popis internetskih poveznica:

<http://www.muzej-grada-kastela.hr/arheoAnt12.html> (stranica posjećena 15. travnja 2023. godine)

<https://www.armus.hr/muzej/povijest-muzeja/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa> (stranica posjećena 15. travnja 2023. godine)

<http://www.muzej-grada-kastela.hr/novostinaronaizlozba2.html> (stranica posjećena 15. travnja 2023. godine)

9. SAŽETAK

Na području današnjeg Kaštel Štafilića, u podmorju Resnika pronađeni su ostaci helenističke luke. U ovom radu su prikazane bitne informacije vezane uz helenističku fazu lokaliteta, ali s naglaskom na helenističku luku. Obrada lokaliteta započeta je njegovim smještanjem u geografskom i povijesnom kontekstu. Opisana su zbivanja koja su se događala u vrijeme korištenja luke, a pokrenuta su prodiranjem grčkih kolonista na prostor srednje Dalmacije. Predstavljena je povijest istraživanja lokaliteta kao i zbivanja koja su utjecala na današnje stanje očuvanosti. U središtu rada napravljen je detaljan opis same luke, od tehnika gradnje do njenog korištenja i uloge. Također detaljno se iznosi opis i analiza materijala koji je pronađen u luci, ali i u samom naselju. Objasnjava se korištenje luke i njena ulogu koju je imala za naselje, i okolno područje Kaštela. Ovim radom dobiva se jasnija slika o protoku materija i trgovačkim putevima na tom području.

Ključne riječi: helenizam, Resnik, luka, Grci

10. ABSTRACT

The Hellenistic port in Resnik

In the area of today's Kaštel Štafilić, under the sea in Resnik, the remains of a Hellenistic port have been found. This paper presents important information related to the Hellenistic phase of the site, but with an accent on the Hellenistic port. The locality processing began with placing its setting in a geographical and historical context. The events that took place during the use of the port are described, and were initiated by the penetration of Greek colonists into the area of central Dalmatia. The history of the site's research is presented, as well as the events that influenced the current state of conservation. At the main part of the work is a detailed description of the port itself, from construction techniques to its use and role. Paper also provides a detailed description and analysis of the material found in the port, but also in the settlement itself. The use of the port and its role for the settlement and the surrounding area of Kaštela are explained. This work provides a clearer picture of the flow of materials and trade routes in that area.

Key words: Hellenistic period, Resnik, harbor, Greeks